

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD
Institut mezinárodních studií

David Semera

**Komparace politiky Spojeného království
k palestinské otázce
v letech 1936-1939 a 1945-1948**

Bakalářská práce

Praha 2014

Autor práce: **David Semera**
Vedoucí práce: **Mgr. Jan Váška**

Rok obhajoby: 2014

Bibliografický záznam:

SEMERA, David. *Komparace politiky Spojeného království k palestinské otázce v letech 1936-1939 a 1945-1948*. Praha, 2014. 47 s. Bakalářská práce (Bc.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií. Vedoucí bakalářské práce Mgr. Jan Váška.

Abstrakt:

Bakalářská práce *Komparace politiky Spojeného království k palestinské otázce v letech 1936-1939 a 1945-1948* srovnává politiku Spojeného království k Palestině v obdobích vymezených lety 1936-1939 a 1945-1945. Zaměřuje se na její rozdíly v porovnávaných obdobích a analyzuje jejich příčiny. Klade si přitom otázku, jaké důvody vedly britskou vládu k přijetí odlišné politiky v daných obdobích. Úvodní kapitola je historickým úvodem a stručně představuje dějiny Britské mandátu Palestina. Ukazuje také, jaká byla politika Londýna k Palestině v letech 1936-1939 a 1945-1948. Druhá kapitola srovnává podmínky, v nichž se britský přístup utvářel. Třetí kapitola je komparací zájmů Spojeného království, které mohly ovlivnit politiku Londýna k palestinské otázce.

Abstract:

Bachelor thesis *Comparison of the United Kingdom policy towards the Palestinian question in 1936-1939 and 1945-1948* compares the policy of the United Kingdom to Palestine in the periods defined by years 1936-1939 and 1945-1948. It focuses on the differences between the compared periods and analyses their causes. It is questioning what were the reasons which led the British government to adopt the different policies in these periods. The opening chapter is a brief historical introduction to the history of the British Mandate of Palestine. It also presents the politics of London to Palestine in 1936-1939 and 1945-1948. The second chapter compares the conditions in which the British approach was shaped. The third chapter is a comparison of the interests of the United Kingdom, which could influence the policy of London to the Palestinian question.

Klíčová slova:

Spojené království, Britský mandát Palestina, 1936-1939, 1945-1948, komparace

Key words:

United Kingdom, British Mandate of Palestine, 1936-1939, 1945-1948, comparison

Rozsah práce: 84 062 znaků

Prohlášení:

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 15. 5. 2014

David Semera

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval Mgr. Janu Váškovi za odborné vedení mé bakalářské práce a zejména za rady týkající se struktury mé práce a za sdílení připomínek k jednotlivým částem ještě před jejím dokončením.

PROJEKT BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Jméno:

David Semera

E-mail:

Semera.David@seznam.cz

Semestr:

LS

Akademický rok:

2012/2013

Název práce:

Postoj Spojeného království k otázce dělení Palestiny v letech 1937 a 1947

Předpokládaný termín dokončení (semestr, školní rok):

LS, 2013/2014

Vedoucí bakalářského semináře:

PhDr. Vít Smetana, PhD.

Vedoucí práce (není povinné):

Mgr. Jan Váška

Zdůvodnění výběru tématu práce (5 řádek):

Změna britského přístupu k Palestině v roce 1947 oproti roku 1937 v důsledku vedla k ukončení Britského mandátu Palestina a ke schválení plánu na rozdělení Palestiny předpokládajícího vznik arabského a židovského státu. První plán předkládající podobný návrh vznikl v roce 1937. Pokusím se tedy zodpovědět otázku: Proč byla politika Spojeného království k Palestině (a její budoucnosti) v roce 1947 odlišná od přístupu z roku 1937?

Předpokládaný cíl (5 řádek):

Cílem práce bude ukázat, že změna britské politiky k Palestině nevycházela z rozdílů mezi předloženými plány na budoucnost Palestiny ani ze změny zájmů Spojeného království. Naopak, ve snaze dále uchovat své zájmy byla změna přístupu k Palestině pragmatickým krokem, protože Spojené království bylo po druhé světové válce oslabeno a konflikt mezi Araby a Židy v Palestině se dále vyostřoval.

Základní charakteristika tématu (10 řádek):

Práce bude srovnáním dvou období (kolem let 1937 a 1947) ve kterých vláda Spojeného království přijala odlišná stanoviska k problematické situaci v Palestině. Konflikty mezi Araby a Židy byly dlouhodobé, s počátky nejpozději u vzniku Britského mandátu Palestina. Plány na rozdělení Palestiny měly předkládat řešení, které by vedlo ke konci bojů mezi těmito dvěma skupinami a následnému vytvoření dvou fungujících států na místě, které bylo Brity spravováno jako mandátní území Společnosti národů (posléze v rámci OSN). Nelze říci, že by britská vláda v roce 1947 byla zastáncem rozdělení Palestiny. Hledala však takové řešení situace, které by bylo pro Spojené království co nejméně náročné, ale současně přinášelo dlouhodobý výsledek. Britové si také nechtěli kvůli situaci v Palestině vytvořit mezi Židy a zejména mezi Araby nepřátele.

Předpokládaná struktura práce (10 řádek):

Práce by měla být rozdělena do tří hlavních částí. V první by byly porovnávány plány na rozdělení Palestiny z let 1937 a 1947. Druhá by byla zaměřena na zájmy Londýna v Palestině a na Blízkém východě obecně, případně porovnání rozdílů těchto zájmů v letech 1937 a 1947. Pokud by druhá kapitola vedla k závěru, že zájmy Spojeného království byly v obou obdobích totožné nebo velmi podobné, tak by třetí kapitola byla věnována důvodům, proč Britové změnili prostředky k jejich dosažení. Tato kapitola by zřejmě byla rozdělena na dvě větší části, a to na stav Spojeného království a "Britského impéria" po druhé světové válce, jeho hlavní problémy – ať už přímé důsledky války či jiné; a na změny v Palestině samé - vyostření konfliktu mezi Araby a Židy.

Základní literatura (10 nejdůležitějších titulů):

Martin Gilbert, Izrael: dějiny (Praha: BB art, 2002).

Benny Morris, One state, two states: resolving the Israel/Palestine conflict (New Haven: Yale University Press, 2009).

Zach Levey and Elie Podeh, Britain and the Middle East: from imperial power to junior partner (Brighton: Sussex Academic Press, 2008).

Palestine: a study of Jewish, Arab, and British Policies. Vol. II (New Haven: Yale University Press; London: Geoffrey Cumberlege; Oxford: University Press, 1949).

Pavel Hlaváček a kolektiv, Zahraniční politika a strategie Velké Británie ve 20. století (Brno: Václav Klemm, 2012).

Niall Ferguson, Britské impérium: cesta k modernímu světu (Praha: Prostor, 2007).

Alan Farmer, British Foreign affairs 1919-39 (London: Hodder Murray, 2006).

Michael J. Turner, Britain and the world in the twentieth century: ever-decreasing circles (London: Continuum, 2010).

Brian Lapping, End of empire (London: Paladin, 1989).

D.K. Fieldhouse, Western imperialism in the Middle East 1914-1958 (Oxford: Oxford University Press, 2006).

Podpis studenta a datum

Schváleno	Datum	Podpis
Vedoucí bakalářského semináře		
Garant oboru		

Obsah

Úvod.....	2
1. Historický úvod a britská politika.....	7
1.1 <i>Palestina před rokem 1936</i>	7
1.2 <i>Arabské povstání</i>	9
1.3 <i>Palestina za druhé světové války</i>	13
1.4 <i>Vývoj po válce</i>	15
1.5 <i>Komparace britského přístupu</i>	19
2. Srovnání situace	21
2.1 <i>Podmínky na Britských ostrovech a v impériu</i>	21
2.2 <i>Neklid v Palestině</i>	24
2.3 <i>Vliv vnějších aktérů</i>	29
2.3.1 <i>Arabské státy</i>	29
2.3.2 <i>USA</i>	30
2.3.3 <i>Sovětský svaz a Německo</i>	32
3. Zájmy Spojeného království	34
3.1 <i>Židé</i>	34
3.2 <i>Arabové</i>	36
3.3 <i>Palestina</i>	38
Závěr	40
Summary	43
Použitá literatura	44

Úvod

Dne 14. května roku 1948 odešel poslední představitel Spojeného království z Britského mandátu Palestina a skončila třicet let trvající britská správa tohoto území. Ve stejný den David Ben Gurion v Tel Avivu vyhlásil nezávislost Státu Izrael. Jen o několik hodin později začal útok okolních zemí na teritorium bývalého mandátu. První arabsko-izraelská válka byla zakončena příměřím mezi Izraelem a jednotlivými státy roku 1949. I další tři desetiletí však byla poznamenána boji na tomto území, než roku 1979 Egypt a Izrael podepsaly mírovou smlouvu. Spory mezi obyvateli území bývalého Britského mandátu Palestina však trvají dodnes.

Vzájemné střety mezi Araby a Židy se však neobjevily až v roce 1948, ale lze je pozorovat takřka od počátku angažmá Spojeného království v této zemi. Ty největší z nich přišly ve dvou obdobích. Prvním byla léta 1936 až 1939, vymezená počátkem a koncem arabského povstání. Druhé ohraničovaly roky 1945 a 1948, tedy závěr druhé světové války a ukončení britské správy. V obou případech se evropská mocnost potýkala s nepokoji v Palestině – s násilím jak mezi Araby a Židy, tak s útoky na Brity, a Londýn se proto snažil najít východisko z této situace. Skutečnost, že se otázkou zabýval dvakrát, svědčí o tom, že v prvním případě se dlouhodobé řešení nalézt nepodařilo. Války i dosud trvající spory mezi Státem Izrael a Araby ze Západního břehu Jordánu a Pásmo Gazy dokládají, že nebyl úspěšný ani ve druhém případě. Kroky přijaté britskou vládou však byly rozdílné. V prvním případě se kabinet rozhodl pro realizaci vlastního plánu, s nímž nesouhlasila ani jedna ze zmíněných skupin. Na konci druhého období už Britové Palestinu opustili a měly vzniknout dva nezávislé státy, jeden arabský a druhý židovský.

Ve své práci jsem se zaměřil právě na období let 1936-1939 a 1945-1948, konkrétně na politiku britské vlády k Palestině. Zajímal jsem se o dva procesy, přičemž jeden vedl ke zmíněnému přijetí vlastního řešení z roku 1939 a druhý k předložení palestinské otázky Valnému shromáždění OSN, jež rozhodlo o konci mandátu. V obou případech se jednalo o volbu Londýna týkající se stejného území a bez velkého časového odstavu mezi nimi, přesto byly přijaté kroky rozdílné. Položil jsem si proto otázku: Proč byla politika Spojeného království k Palestině (a její budoucnosti) v letech 1945-1948 odlišná od té z roku 1936-1939? Předpokládal jsem, že změna nebyla zapříčiněna změnou zájmů Spojeného království, ale proměnou situace, tedy vyostřením konfliktu mezi Araby a Židy

i oslabením Londýna po druhé světové válce. Změna přístupu ve čtyřicátých letech přitom měla pomoci ochraně zájmů přítomných už v předchozí dekádě.

Je patrné, že od doby vytvoření Projektu bakalářské práce došlo k některým změnám v zaměření mého textu. Za hlavní rozdíl bych označil vypuštění analýzy a srovnání plánů na dělení Palestiny z let 1937 a 1947. Přestože je tato problematika zajímavá, tak už přímo nesouvisí s politikou Spojeného království. Ve druhém případě se totiž jednalo o plán komise založené Valným shromážděním OSN, mezi jejímiž členy Britové nebyli a s navrženým řešením nesouhlasili. Rozbor plánů se tak nevztahuje k otázce po příčinách odlišné politiky Spojeného království k Palestině a ani o tomto rozdílu bezprostředně nevypovídá, přestože vznik plánu z roku 1947 je možné označit za nepřímý důsledek britské politiky. Oba dokumenty však zmíním a alespoň ve stručnosti představím, jelikož tvoří významné milníky v dějinách Britského mandátu Palestina. Svoji práci tedy nevztahuji pouze k těmto dvěma plánům, ale analyzuji politiku britské vlády k Palestině obecně. Z důvodu úpravy tématu práce jsem změnil i její název, aby lépe odpovídal skutečnému obsahu.

Zabýval jsem se dvěma obdobími a rozdíly mezi nimi. Proto jsem využil komparativní metodu a má práce by měla být symetrickou, diachronní, kontrastní a kauzální komparací. Je věnována ve stejné míře dvěma situacím či procesům, které se odehrávaly v různé době. Mým záměrem bylo ukázat vzájemné odlišnosti i jejich příčiny, a proto jsem se zajímal zejména o specifika obou období a snažil se je také vysvětlit.

Srovnávané objekty lze vždy definovat třemi kritérii, kterými jsou: hlavní předmět zájmu, území a čas. Aby byla komparace proveditelná, musí se u porovnávaných objektů lišit právě jedno z těchto kritérií, přičemž v mém případě se jednalo o čas. Jak jsem již uvedl, srovnával jsem politiku stejného subjektu k identické oblasti v různých dobách, a to nepřilíš vzdálených od sebe.

Svoji práci jsem rozdělil do tří kapitol. V první z nich jsem ve stručnosti představil historii Britského mandátu Palestina a politiku vlády v Londýně. Nejprve jsem popsal vznik a vývoj mandátu do roku 1936. Další podkapitola se týká prvního z období, jež ve své práci porovnávám. Zaměřil jsem se na utváření britské politiky k Palestině, ale zmínil jsem i soudobý kontext. Třetí část představuje tamní situaci za druhé světové války. V předposlední podkapitole jsem se věnoval druhému období, kterého se týká má komparace. I v tomto případě analyzuji zejména politiku Londýna k Palestině a zmiňuji

i soudobé dění. Smyslem těchto čtyř podkapitol bylo představit vývoj mandátu a uvést základní momenty, z nichž některé dále rozvíjím v ostatních kapitolách. V částech o letech 1936-1939 a 1945-1948 jsem se více zaměřil na postoj Londýna k Palestině a méně na popis samotné situace, protože její analýza byla tématem jiné kapitoly. Tyto dvě podkapitoly také sloužily jako základ pro první komparativní část, zaměřenou právě na srovnání britské politiky. Došel jsem zde k závěru, že po druhé světové válce byl v přístupu Londýna více patrný důraz na souhlas Arabů a Židů s návrhy na řešení palestinské otázky. V tomto období také měly větší vliv na rozhodování o budoucnosti mandátního území Spojené státy americké.

Druhá kapitola je komparací poměrů v letech 1936-1939 a 1945-1948. Nejprve jsem se zabýval srovnáním situace na Britských ostrovech a v Britském impériu a změnami, které nastaly. Zásadní rozdíly spatřuji v hospodářství, jež bylo po druhé světové válce v horším stavu než před ní, a ekonomiku také více zatěžovaly výdaje na sociální politiku, rekonstrukci země a další náklady. Tyto problémy omezovaly možnosti nasazení vojáků proti nepokojům v různých částech britského impéria. Neklid přitom panoval také v Palestině, o čemž pojednává další část. V ní jsem nejdříve srovnal chování židovských skupin v Palestině i představitelů sionismu a jejich vztah k britské správě. Podobně jsem se věnoval i palestinským Arabům, u nichž jsem ale nenašel takové rozdíly mezi danými obdobími jako u Židů. Posléze jsem porovnal vývoj situace v Palestině a tamních nepokojů. V poslední podkapitole jsem představil vlivy dalších států na politiku Londýna. Nejprve arabských zemí a rozdíl vycházející z jejich spolupráce v Lize arabských států od roku 1945. Poté jsem se zaměřil na působení Spojených států ve druhém období, neboť v prvním se v tomto směru nijak významně neangažovaly. Nakonec jsem srovnal i obavy spojené s možným příklonem Arabů na stranu britských konkurentů, nejprve Hitlerova Německa, a pak poválečného Sovětského svazu.

V poslední kapitole jsem analyzoval zájmy Spojeného království, které mohly mít vliv na jeho rozhodování o Palestině. Začal jsem porovnáním přístupu k cílům sionistů, přičemž nejprve se jednalo o souhlas ze strany britských politiků s těmito cíly a ve druhém spíše o prostředek k dosažení vlastních zájmů souvisejících se Spojenými státy americkými. Dále jsem zkoumal snahu o udržení dobrých vztahů s Araby, kteří mohli ochraňovat britské zájmy na Blízkém východě, jakými byly doprava nákladu a osob mezi Evropou a Asií či těžba ropy, nebo pro tyto zájmy mohli představovat hrozbu. Jako poslední jsem tematizoval britské cíle spojené se samotným územím Britského mandátu

Palestina, tkvící v jeho strategické poloze blízko Suezského průplavu a na pobřeží Středozemního moře.

Mezi zdroje, z nichž jsem v práci vycházel, patří prameny i odborná literatura, jejichž kompletní seznam uvádím na konci práce v části *Použitá literatura*. Prameny jsem čerpal zejména z internetové databáze Organizace spojených národů UNISPAL (The United Nations Information System on the Question of Palestine) sdružující přepisy nebo digitální kopie množství dokumentů týkajících se palestinské otázky. Jsou zde k nalezení nejen materiály vytvořené součástmi OSN, ale i další spisy, jež vznikly např. pro britskou vládu.¹ Další dokumenty jsem získal z internetových stránek Projektu Avalon (The Avalon Project), Severoatlantické aliance a britské House of Commons. Avalon je internetovým projektem Yale Law School, který má za cíl digitalizovat materiály související mimo jiné s dějinami a mezinárodní politikou.²

Odbornou literaturu, z níž jsem vycházel, je možné rozdělit do několika skupin, a to na tituly tematizující dějiny 20. století, Britské impérium a Blízký východ, Izrael či Palestinu. Do první kategorie patří například díla Karla Durmana, Paula Johnsona, Tonyho Judta, Petra Luňáka či Vladimíra Nálevky. Jejich zaměření je velmi široké, a palestinské otázky se proto věnují jen okrajově. Poskytují však přehled o širším kontextu, který se v dílech zaměřených na mnou zkoumanou problematiku může vytrácet. Vycházel jsem z nich zejména ve druhé kapitole, když jsem analyzoval situaci na Britských ostrovech či v Britském impériu a v souvislosti s vlivy dalších států na Londýn.

Do druhé skupiny řadím literaturu o Spojeném království a Britském impériu. V těchto pracích je oproti výše zmíněným titulům podrobněji popsán stav Britských ostrovů i impéria v obou obdobích. Lze však říci, že autoři se detailněji věnují druhému z období, jehož se týká má práce. Důvodem je jeho větší význam pro Britské impérium, v porovnání s druhou polovinou třicátých let, neboť se jedná o počátky studené války i dekolonizace. Jako příklad je možné uvést *The Decline and Fall of the British Empire*

¹ Internetová databáze OSN pro otázku Palestiny (The United Nations Information System on the Question of Palestine),

<http://unispal.un.org>.

² Internetové stránky NATO,

<http://www.nato.int>.

Projekt Yale School of Law The Avalon Project,

<http://avalon.law.yale.edu>.

Internetová databáze House of Commons Parliamentary Papers (HCPP),

<http://parlipapers.chadwyck.com>.

1781-1997 Piersa Brendona, *The Empire Project. The Rise and Fall of the British World-System, 1830-1970* Johna Darwina nebo *Britské impérium. Cesta k modernímu světu* Nialla Fergusona.³

Třetí a nejrozsáhlejší skupina zahrnuje práce o Izraeli a Palestině nebo o Blízkém východě. Literatura o dějinách Izraele se zpravidla zabývá vznikem a vývojem tohoto státu, přičemž svůj výklad začíná nejpozději koncem 19. století a končí závěrem 20. století (dle doby vzniku daného textu). Její autoři se zajímají o židovský stát a jeho kořeny, a proto nevěnují takovou pozornost tématům souvisejícím s Araby. Jako příklad je možné zmínit díla Miloše Pojara, Michaela Kruppa, Howarda Sachara, Martina Gilberta a dalších. Pracoval jsem také s knihami některých izraelských autorů označovaných jako tzv. noví historikové – Benny Morris, Illan Pappan a Avi Shlaim. Tito autoři se díky práci s nově odtajněnými dokumenty v některých otázkách rozcházejí s tradičním výkladem dějin Izraele. Tyto odlišnosti se však týkají až období po vypuknutí první arabsko-izraelské války, a jejich interpretace mnou analyzovaných událostí se tak zásadně nerozcházejí s pojetími dalších historiků.⁴ Problematice Blízkého východu se pak věnuje například David Kenneth Fieldhouse v díle *Western Imperialism in the Middle East 1914-1958*.⁵

Zvláště bych chtěl zmínit diplomovou práci Markéty Kučerové s názvem *Rezoluce OSN o rozdělení Palestiny a konec Britského mandátu (příspěvek ke vzniku Státu Izrael v letech 1945-1949)*. Autorka se zde zabývala mimo zmíněné rezoluce Valného shromáždění OSN i vývojem, který jí předcházel. Zkoumala nejen plány týkající se budoucnosti Palestiny, ale také situaci v mandátu a zájmy zúčastněných stran. A přestože se zaměřila hlavně na poválečné období, zmínila se i o tématech z dřívějších let.⁶

Prostudoval jsem také některé bakalářské práce tematicky související s mým textem. Na tyto práce se však neodkazuji a ani z nich tedy přímo nečerpám. Zajímal jsem se, jakým způsobem další autoři postupovali a s jakou literaturou pracovali. Také jsem se snažil vyhnout chybám, jež jim byly vytýkány.

³ Piers Brendon, *The Decline and Fall of the British Empire 1781-1997* (New York: Alfred A. Knopf, 2008); John Darwin, *The Empire Project. The Rise and Fall of the British World-System, 1830-1970* (Cambridge: Cambridge University Press, 2009); Niall Ferguson, *Britské impérium. Cesta k modernímu světu* (Praha: Prostor, 2007).

⁴ Více: Derek Jonathan Penslar, *Israel in History. The Jewish State in Comparative Perspective* (London: Routledge, 2007), 13-24.

⁵ David Kenneth Fieldhouse, *Western Imperialism in the Middle East 1914-1958* (Oxford: Oxford University Press, 2006).

⁶ Markéta Kučerová, „Rezoluce OSN o rozdělení Palestiny a konec Britského mandátu (příspěvek ke vzniku Státu Izrael v letech 1945-1949)“ (diplomová práce, Univerzita Karlova v Praze, 2009).

1. Historický úvod a britská politika

1.1 Palestina před rokem 1936

Před první světovou válkou Palestina tvořila součást Osmanské říše už téměř čtyři století. Její populace nebyla veliká a země zůstávala řídce osídlena. Jednalo se o zaostalou oblast, významnou jen z historicko-náboženského pohledu.⁷ Neexistovala ale jako jeden politický, ekonomický či kulturní celek a její jméno se používalo spíše v historickém nebo zeměpisném kontextu. Severní okresy patřily k provincii spravované z Damašku, zatímco ostatní části řídila přímo Konstantinopole.⁸

K zásadním změnám došlo v důsledku první světové války. Osmanská říše utrpěla porážku a Palestinu od roku 1917 obsazovali britští vojáci a muži šarifa Husajna, mimo jiné vládce Mekky, spolupracujícího s Brity. Na základě jednání velmocí v San Remu z dubna 1920 schválila Společnost národů v září roku 1922 vytvoření mandátní správy pro Palestinu, kterou převzalo Spojené království.⁹ S počátkem mandátu pak zanikla britská vojenská správa působící již od konce války. Od Palestiny však bylo odděleno území na východ od řeky Jordán, kde vznikl mandát Společnosti národů Zajordánsko, rovněž pod britským vedením.¹⁰

Židé žili na území Palestiny po celou dobu, kdy zemi ovládali Římané, Byzantinci, muslimové z chalífátu, Mongolové, křižáci i Osmané.¹¹ Od druhé poloviny 19. století však přicházeli Židé z Evropy a zakládali nové osady, zaměřené především na zemědělskou produkci. Motivy jejich imigrace byly historicko-náboženské, neboť Palestina je místem

⁷ Srov.: James L. Gelvin, *The Israel-Palestine Conflict. One Hundred Years of War* (Cambridge: Cambridge University Press, 2005), 30; Jonathan Schneer, *The Balfour Declaration. The origins of the Arab-Israeli conflict* (London: Bloomsbury, 2011), 3.

⁸ Srov.: Josef Muzikář a kol., *Palestinská otázka. Vznik a vývoj do konce první arabsko-izraelské války v roce 1949* (Praha: Academia, 1983), 7; Benny Morris, *One State, Two States. Resolving the Israel/Palestine Conflict* (New Haven: Yale University, 2009), 31-32.

⁹ Mandátní území Společnosti národů bylo spravováno členským státem za účelem přivedení oblasti k samostatnosti. Mandátní správa měla být vždy jen dočasná, a to po tak dlouhou dobu, než budou místní lidé připraveni a schopni řídit zemi (viz článek 22 Versailleské mírové smlouvy). V roce 1922 vznikl dokument *Mandate for Palestine*, který byl Společností národů oficiálně přijat roku 1923. Jedná se o vymezení podmínek fungování mandátu a povinností pro spravující stát. Viz: Mandate for Palestine, 12. 8. 1922, United Nations Information System on the Question of Palestine, C.L.101.1923.VI, <http://unispal.un.org>.

¹⁰ Srov.: Marek Čejka, *Izrael a Palestina. Minulost, současnost a směřování blízkovýchodního konfliktu* (Brno: Barrister & Principal, 2007), 40; Michael Krupp, *Sionismus a Stát Izrael. Historický nástin* (Praha: Nakladatelství Vyšehrad, 1999), 84.

¹¹ Larry Collins a Dominique Lapierre, *Ó Jeruzaléme!* (Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1993), 38.

spojeným s dějinami Židů i Svatou zemí judaismu. Významnou roli také hrála situace ve východní Evropě a tamní protizidovské pogromy, před kterými se snažili uprchnout.¹² Sílicí nacionalismus v Evropě pak měl vliv na zrod moderního sionismu – ideologie o vytvoření židovského státu.¹³

Od počátku dvacátých let minulého století docházelo k násilným střetům mezi Araby a Židy. V souvislosti s příchodem Židů do Palestiny se místní Arabové začali obávat jejich demografické převahy a ztráty svého území, jelikož také oni chtěli vytvořit vlastní stát. Podle Davida Ben Guriona, čelního představitele sionistů ve 40. letech a později prvního premiéra Státu Izrael, byl spor mezi Araby a Židy přirozeným důsledkem neslučitelnosti zájmů obou skupin. V roce 1922 se Britové snažili problémy řešit výraznějším omezením židovské imigrace. Napětí přitom zvyšovalo skupování půdy židovskými organizacemi a fondy za účelem výstavby dalších osad. Reformy v Osmanské říši z druhé poloviny 19. století umožnily soukromé držení půdy, jež ale často skončila ve vlastnictví bohatších Arabů, kteří ji dále pronajímali zemědělcům. Samotní majitelé mnohdy v oblasti nežili a o tamní dění se příliš nezajímali; v angličtině jsou proto označováni jako *absentee landlords*. Židé nakupovali půdu od těchto majitelů, čímž palestinští zemědělci ztráceli půdu, na které žili a pracovali po generace.¹⁴

K dalším významným nepokojům došlo na konci 20. let, přičemž roli zde hrály náboženské rozdíly mezi Židy a Araby, fámy a odvetné útoky.¹⁵ Britská vláda za účelem prošetření situace vyslala komisi sira Waltera Shawa. Ta nakonec vyzvala k omezení imigrace Židů i jejich možností získat půdu. Následně tuto záležitost zkoumala i tzv. Hope-Simpsonova komise, jejíž doporučení vedoucí k větším regulacím britská vláda začlenila do tzv. Passfieldovy bílé knihy.¹⁶ Ta však vyvolala odpor sionistů a nakonec byla odvolána.¹⁷ Situace v mandátu se nezlepšovala a naopak po nástupu NSDAP k moci v Německu roku 1933 vzrostla židovská imigrace. Mezi lety 1933 a 1935 se tak židovská populace v Palestině zdvojnásobila.¹⁸ Hospodářský růst v mandátu 20. let ale lákal i Araby,

¹² Srov.: Howard Morley Sachar, *Dějiny státu Izrael. Od vzniku sionismu po naši dobu* (Praha: Regia, Goldstein & Goldstein, 1998), 15; Martin Gilbert, *Israel. A History* (London: Black Swan, 2008), 3-9.

¹³ Morris, „One State“, 30.

¹⁴ Srov.: Čejka, „Izrael a Palestina“, 42-44; Gelvin, „The Israel-Palestine Conflict“, 30-32; Muzikář, „Palestinská otázka“, 11-12.

¹⁵ Srov.: Čejka, „Izrael a Palestina“, 46; Krupp, „Sionismus“, 87.

¹⁶ Bílá kniha (v angličtině *white paper*) v britském prostředí je vládním legislativním záměrem. Slouží k prezentaci směru vládní politiky před samotným přijetím změn zákonů.

¹⁷ Srov.: Čejka, „Izrael a Palestina“, 47-48; Krupp, „Sionismus“, 89.

¹⁸ Srov.: Gilbert, „Israel“, 71; Čejka, „Izrael a Palestina“, 48.

kterých do země přišlo přibližně čtvrt milionu, a to převážně z okolních oblastí.¹⁹ Arabská populace také rostla díky vysoké porodnosti a zlepšující se lékařské péči.²⁰

1.2 Arabské povstání

V první polovině 30. let se zvyšovalo napětí v Palestině nejen mezi Araby a Židy, ale také mezi Araby a Brity. Rostla rovněž vzájemná rivalita arabských skupin. Ty v letech 1934 a 1935 zakládaly politické strany, které častěji zastupovaly některou mocenskou skupinu (zpravidla významnou arabskou rodinu), než hájily politické ideje.²¹ Arabové se však v dubnu 1936 sjednotili a vytvořili Vyšší arabský výbor (také označovaný jako Vysoká arabská komise; v angličtině *Arab Higher Committee*).²² Výbor pak vyhlásil arabskou stávkou na území celé Palestiny, bojkot židovského obchodu a neplacení daní; docházelo ale i k násilným útokům.²³ Tak začalo arabské povstání, největší vzpoura proti Britům na Blízkém východě.²⁴

Hlavní cíl Arabů představovalo ukončení židovské imigrace.²⁵ Avi Shlaim dodává, že se palestínští Arabové snažili dosáhnout i zákazu prodeje půdy Židům a vytvoření nezávislé národní vlády.²⁶ Nejvýznamnější příčinou povstání byla rostoucí židovská imigrace především z Německa, ale k jeho vypuknutí přispěly i další okolnosti. Benny Morris uvádí i probíhající ekonomickou krizi v Palestině a hospodářské problémy způsobené suchem. Ty mimo jiné vedly k destabilizaci arabské venkovské společnosti, kdy tradiční hlavy rodin a klanů ztratily kontrolu nad „horkokrevnou mládeží“.²⁷ Mezi vnější faktory patřily remilitarizace Porýní a italské počínání v Habeši (obě vnímané jako projev slabosti Spojeného království, protože jim nezabránilo) a povstání proti koloniálním mocnostem v dalších oblastech. Vzpouru palestinských Arabů také podporovala italská

¹⁹ Krupp, „Sionismus“, 96.

²⁰ Question of Palestine/Partition recommendation - UN Special Committee on Palestine (UNSCOP) – Report, Chapter II. The Elements of the Conflict: A. Geographic and Demographic Factors: Population: (c) Future Trends: 18., 3. 9. 1947, United Nations Information System on the Question of Palestine, A/364, <http://unispal.un.org>.

²¹ Benny Morris, *Righteous Victims. A History of the Zionist-Arab Conflict, 1881-1999* (New York: Alfred A. Knopf, 1999), 124.

²² Muzikář, „Palestinská otázka“, 125-126.

²³ Srov.: Čejka, „Izrael a Palestina“, 48-49; Sachar, „Dějiny“, 180.

²⁴ Morris, „Righteous“, 129.

²⁵ Miloš Pojar, *Izrael* (Praha: Libri, 2009), 44.

²⁶ Avi Shlaim, *Israel and Palestine. Reappraisals, Revisions, Refutations* (London: Verso, 2009), 19.

²⁷ Morris, „Righteous“, 100, 132.

a španělská protibritská a protižidovská propaganda, vysílaná rádiem mimo jiné z Itálie či Libye.²⁸ V této době už Arabové nevěřili v možnost dosažení svých zájmů skrze jednání s mandátní správou nebo vládou v Londýně a přistoupili k otevřenému odporu. První fáze povstání trvala sedm měsíců a skončila v říjnu 1936 díky arabským státům, které zprostředkovaly dialog mezi Vyším arabským výborem a Brity. Součástí dohody bylo i prozkoumání situace v Palestině zvláštní komisí.²⁹

Královská komise pro Palestinu vyslaná britskou vládou a vedená lordem Robertem Peelem měla za úkol prošetřit bezprostřední příčiny povstání z roku 1936 a navrhnout řešení problémů. Její členové vycházeli nejen z rozhovorů s obyvateli Palestiny a politickými představiteli zúčastněných stran o soudobé situaci, ale snažili se nalézt i jádro konfliktů mezi Araby a Židy z posledních desetiletí.³⁰ Komise si stanovila tři podmínky, kterým měl představený plán odpovídat: proveditelnost, splnění závazků Velké Británie a přijatelnost pro Araby i Židy. Vzniknout měly dva státy, arabský (spojený se Zajordánskem) a židovský; a vedle nich i území spravované mandátní vládou, které by chránilo „svatá místa“. Komise kladla důraz na zachování práv menšin a ochranu náboženských míst mandátní správou i mimo oblast pod její přímou kontrolou. Pro nově vytvořené státy v Palestině spolu s budoucí mandátní vládou Peelova komise navrhla systém aliančních smluv, které by zajišťovaly jejich spolupráci nebo alespoň zachování míru. Smlouvy krom Britů měli jménem nových celků podepsat představitelé Zajordánska a Sionistické organizace.³¹ Jako poslední byl v závěrečné zprávě představen návrh na řešení problému menšin. Mělo dojít k výměně půdy a obyvatel. Pokud by se například Žid žijící v arabském státě chtěl přestěhovat do státu židovského, měla od něj arabská vláda půdu odkoupit a on by si za získané peníze koupil zem v židovském státě. Stejný systém by fungoval i pro Araby. Přesun populace se měl týkat zejména Arabů, kterých bylo v plánovaném židovském státě bezmála čtvrt milionu (Židů v plánovaném arabském státě jen asi 1 250).³² V některých oblastech by bylo vystěhování dobrovolné, v jiných (tam, kde žili jak Arabové, tak Židé) povinné. Prostor pro usazení těchto osob by vytvořilo

²⁸ Srov.: Morris, „Righteous“, 127-128; Krupp, „Sionismus“, 96; Sachar, „Dějiny“, 178.

²⁹ Srov.: Muzikář, „Palestinská otázka“, 128-129; Čejka, „Izrael a Palestina“, 49; John Marlowe, *Arab Nationalism and British Imperialism. A Study in Power Politics* (London: The Cresset Press, 1961), 34; Morris, „Righteous“, 130.

³⁰ Palestine Royal Commission report („Peel Commission report“), vi-vii, 1. 7. 1937, United Nations Information System on the Question of Palestine, Cmd. 5479, <http://unispal.un.org>.

³¹ Ibid., 380-382.

³² Přesná čísla komise neznala. Poslední sčítání lidu proběhlo v roce 1931. V následujících letech rostla populace jak přirozeným přírůstkem, tak v případě Židů i vlivem imigrace z Evropy, po roce 1933 zvláště z Německa.

zavlažování dosud neosídlených oblastí v Zajordánsku, v Jordánském údolí a v Beerševě (v této době název jen málo zalidněné jižní části Palestiny, zahrnující i Negevskou poušť).³³ Svůj návrh ale komise nepovažovala za jediný možný a doporučila vytvoření zvláštní komise, jejímž cílem by bylo přesné vymezení hranic.³⁴ Arabové návrh okamžitě odmítli a postoj Židů nebyl jednoznačný. Britský kabinet ale návrh 7. července 1937 přijal.³⁵

Avšak 26. září 1937 byl arabským povstalcem spáchán atentát na britského komisaře Galileje Lewise Andrewse, a tak na podzim roku 1937 začala druhá fáze arabského povstání.³⁶ Skupina odborníků vedená Josefem Muzikářem popisuje britskou reakci slovy: „byla vydána nařízení, která správě umožňovala deportovat osoby zadržené z politických důvodů na jakékoliv místo britské říše a rozpustit všechny spolky a organizace, jejichž cíle považovala administrativa za neslučitelné se svou politikou“.³⁷ Na počátku října tak byl zrušen Vyšší arabský výbor, čelní představitelé Arabů zbaveni funkcí a z Palestiny odvezeni nebo sami uprchli. Britové přijali přísná bezpečnostní opatření. Boje pokračovaly navzdory absenci arabského vedení a na přelomu léta a podzimu roku 1938 dosáhly vrcholu.³⁸

Až v dubnu 1938 se na území mandátu dostala Komise pro rozdělení Palestiny vedená sirem Johnem Woodheadem. Měla za úkol navázat na práci Peelovy komise týkající se plánu na dělení Palestiny – zhodnotit stávající projekt a případně jej doplnit nebo upravit. Čtyřčlenná komise rozpracovala návrh z roku 1937 (v závěrečné zprávě označovaný jako Plán A) a připravila i další dvě varianty (Plán B a Plán C). Ani na jedné z těchto tří možností se ale členové komise neshodli. Plán A kritizovali pro vytvoření značné arabské menšiny v židovském státě, tvořící 49 % tamní populace. Řešení pomocí přesunu obyvatel, jež uváděla Peelova komise, však nepovažovali za proveditelné.³⁹ S plánem Peelovy komise nesouhlasili také kvůli navrhovanému spojení Palestiny se Zajordánskem i vzniku mandátního území, jehož smyslem by nebylo přivedení oblasti

³³ Možnosti zavlažování a obdělávání další půdy při využití lepších metod v zemědělství jsou jedním z témat deváté kapitoly zprávy. Viz: Ibid., 218-278.

³⁴ Ibid., 380-382, 389-392.

³⁵ Srov.: Shlaim. „Israel and Palestine“, 19; Sachar, „Dějiny“, 185.

³⁶ Srov.: Morris, „Righteous“, 145; Čejka, „Izrael a Palestina“, 49; Gilbert, „Israel“, 89.

³⁷ Muzikář, „Palestinská otázka“, 130.

³⁸ Srov.: Muzikář, „Palestinská otázka“, 130; Sachar, „Dějiny“, 189-190; Morris, „Righteous“, 145.

³⁹ Palestine Partition Commission report („Woodhead Commission report“), 81, 83-84, October 1938, House of Commons Parliamentary Papers (HCPP), Cmd. 5854, <http://parlipapers.chadwyck.com>.

k samostatnosti.⁴⁰ Woodheadova komise se poté věnovala Plánu B. Ten se od Plánu A lišil pouze v rozloze židovského státu. V zájmu redukce arabské menšiny měly arabskému státu patřit i některé oblasti původně zamýšlené pro židovský stát, v němž by tak Arabové představovali 38 % obyvatel. Důvodem pro zamítnutí Plánu B byla otázka bezpečnosti židovského státu. Pokud by byla Galilea s převažujícím arabským obyvatelstvem připojena k arabskému státu, neměl by židovský stát možnost se ubránit případnému útoku. Měla-li být hranice nastavena tak, aby se tomuto riziku předešlo, patřila by k arabskému státu jen třetina Galileje.⁴¹ Po zamítnutí Plánů A a B vytvořila Woodheadova komise Plán C. Ten mimo jiné počítal se vznikem celní unie. Důvod k jejímu vytvoření představovaly ekonomické výhody pro oba státy, avšak komise „nebyla schopná [...] navrhnout celní unii [...] která by ponechala nedotčená svrchovaná práva těchto států na věci fiskální politiky.“⁴²

Arabské povstání skončilo v roce 1939. Již od února tohoto roku v Londýně probíhala tzv. svatojakubská konference, která měla přinést řešení přijatelné pro všechny strany.⁴³ První komplikaci představoval arabský odpor ke společnému zasedání s Židy, a proto jednání probíhala odděleně. V polovině března Britové předložili poslední návrh této konference s informací, že pokud nebude dosaženo dohody, přijme vláda Spojeného království takové řešení, jaké sama uzná za vhodné.⁴⁴ Kvůli protichůdnosti cílů Arabů a Židů se ale konference dostala do slepé uličky a dohodu nepřinesla.⁴⁵ Za těchto podmínek se Britové rozhodli pro jednostranné řešení.⁴⁶ 17. května téhož roku vláda v Londýně vydala tzv. MacDonaldu bílou knihu, která obsahovala poslední verzi plánu ze svatojakubské konference.⁴⁷ Bílá kniha nastavila limit pro židovskou imigraci na 75 000 osob po dobu následujících pěti let, po níž by další přistěhovalectví museli schválit představitelé Arabů, a dala vysokému komisaři pravomoc regulovat nebo zakázat prodej půdy. Dělení Palestiny označila za neproveditelné a odmítla jej. Do deseti let měl

⁴⁰ Aaron S. Klieman, „The Resolution of Conflicts through Territorial Partition: The Palestine Experience“, *Comparative Studies in Society and History* 22, No. 2 (April 1980), 292, 296.

⁴¹ Woodhead Commission report, 89-91.

⁴² Ibid., 230.

⁴³ Název je odvozen od místa konání – ve Svatojakubském paláci (v angličtině St. James Conference a St. James's Palace). Používáno je i označení „konference u kulatého stolu“.

⁴⁴ Muzikář, „Palestinská otázka“, 137-139.

⁴⁵ Čejka, „Izrael a Palestina“, 50.

⁴⁶ Gelvin, „The Israel-Palestine Conflict“, 118.

⁴⁷ Srov.: Pojar, „Izrael“, 45; Muzikář, „Palestinská otázka“, 140.

vzniknout jeden nezávislý stát a během přechodného období by obyvatelé Palestiny získávali postupně rostoucí podíl na řízení země.⁴⁸

1.3 Palestina za druhé světové války

Za druhé světové války většina Arabů i Židů zůstala loajální k Britům, což Marek Čejka považuje za britský úspěch.⁴⁹ Palestinu tak mohli využívat k podpoře Britského impéria. Dle Jamese L. Gelvina se stala druhou nejvýznamnější britskou oblastí v regionu, hned po Egyptě.⁵⁰ Michael Krupp ji dokonce označuje za nejdůležitějšího blízkovýchodního dodavatele pro armádu.⁵¹ Palestina podle Miloše Pojara sloužila nejen jako zdroj zemědělských a průmyslových produktů, ale také jako místo pro opravu zbraní a léčbu i výcvik vojáků.⁵² Kolektiv autorů v čele s Josefem Muzikářem hovoří o dalším vzrůstu jejího vojenského významu po převzetí správy Sýrie a Libanonu vichystickou vládou a povstání v Iráku roku 1941.⁵³ Boje však mandátní území přímo nezasáhly. Naopak díky zakázkám spojeným s válkou rostla tamní produkce a hospodářství zažívalo období rozmachu.⁵⁴

Mezi Židy panoval odpor k bílé knize z roku 1939, ale přesto spolupracovali s mandátní správou i vládou v Londýně. Převládala totiž snaha o porážku společného nepřítele – nacistického Německa.⁵⁵ Jedna židovská skupina však na Brity i za války útočila. Představitelé tzv. Sternova gangu totiž podle Howarda Sachara „dospěli k závěru, že násilí je jediná metoda, která je s to vypudit Brity z Palestiny“.⁵⁶ Jistou dobu dokonce vyjednávali o spolupráci i s Třetí říší, avšak bez výsledku.⁵⁷ Proti Sternově gangu ale bojovaly další a početnější židovské skupiny. Úspěšný atentát sternistů na lorda

⁴⁸ Palestine Statement of Policy, odst. 3, 10, 14, 16, 1. 5. 1939, United Nations Information System on the Question of Palestine, Cmd. 6019, <http://unispal.un.org>.

⁴⁹ Čejka, „Izrael a Palestina“, 59.

⁵⁰ Gelvin, „The Israel-Palestine Conflict“, 121.

⁵¹ Krupp, „Sionismus“, 102.

⁵² Pojar, „Izrael“, 48.

⁵³ Irák se po rozpadu Osmanské říše stal mandátním územím Společnosti národů pod správou Spojeného království, označovaným jako Britský mandát Mezopotámie. Nezávislost získalo Irácké království v roce 1932. V roce 1941 došlo k převratu, který postavil do čela Iráku pro-německou skupinu vedenou Rašidem Alim. Britové proti povstání zasáhli a během května 1941 jej porazili. Viz: Muzikář, „Palestinská otázka“, 159.

⁵⁴ Srov.: Gelvin, „The Israel-Palestine Conflict“, 120; Krupp, „Sionismus“, 102.

⁵⁵ Srov.: Fieldhouse, „Western Imperialism“, 180; Gelvin, „The Israel-Palestine Conflict“, 119.

⁵⁶ Sachar, „Dějiny“, 216.

⁵⁷ Srov.: Čejka, „Izrael a Palestina“, 57; Gelvin, „The Israel-Palestine Conflict“, 120.

Moynea, britského státníka a dříve ministra kolonií, z počátku listopadu 1944 však vedl ke zhoršení vztahů mezi Brity a Židy, na čemž nic nezměnilo ani odsouzení činu představiteli sionistů a poskytnutí pomoci při pátrání po útočnicích.⁵⁸ Židé ale i nadále stáli na straně Spojenců. Přes 2 500 Židů z Palestiny vstoupilo do britské armády a dalších 5 000 (nejen palestinských) tvořilo od roku 1944 tzv. židovské brigády. Po objevení koncentračních táborů však velení armády tyto brigády raději přesunulo z Německa. V souvislosti s tažením armády Erwina Rommela severní Afrikou směrem k Egyptu vznikly i elitní židovské oddíly zvané Palmach (Úderný oddíl).⁵⁹

Palestinští Arabové s Brity také spolupracovali, ale představitele Spojeného království podle Bennyho Morrise vnímali negativně. Příčinou bylo nejen nedávné potlačení arabského povstání, ale i pocit, že Britové hájí sionismus. Současně působila i italská a německá propaganda.⁶⁰ V souvislosti s nacistickou propagandou je třeba zmínit osobu Hadže Amína al-Husajního, který dříve zastával pozici velkého jeruzalémského muftího a stál také v čele Vyššího arabského výboru.⁶¹ V roce 1937 byl zbaven funkcí a v přestrojení utekl z Palestiny. Podporoval povstání v Iráku a nakonec se dostal až do Berlína. Odtud vyzýval Araby ke vzpouře proti Spojencům a od roku 1942 také formoval Arabskou legii, později nasazenou na východní frontě.⁶² Palestinští Arabové ale vstupovali i do britské armády, kde jejich počet dosáhl 125 000.⁶³

Během války kabinet pozastavil platnost omezení představených v MacDonalově bílé knize, a to jak pro odpor sionistů a podporu Osy některými Araby, tak kvůli změně vlády v Londýně. Do jejího čela byl v květnu 1940 jmenován Winston Churchill sympatizující se sionismem.⁶⁴ Židovská imigrace za války přesto nedosáhla ani maximální úrovně stanovené v roce 1939.⁶⁵ Ze změn v bílé knize obsažených a následně zavedených bylo ve skutečnosti účinné pouze omezení prodeje půdy Židům.⁶⁶ V červenci 1943 Britové do Palestiny vyslali další komisi, která měla zhodnotit plány na její dělení.

⁵⁸ Srov.: Brendon, „The Decline and Fall“, 479; Fieldhouse, „Western Imperialism“, 204-205; Čejka, „Izrael a Palestina“, 60; Gilbert, „Israel“, 118.

⁵⁹ Srov.: Krupp, „Sionismus“, 102; Muzikář, „Palestinská otázka“, 162.

⁶⁰ Srov.: Morris, „Righteous“, 162; Marlowe, „Arab Nationalism“, 39.

⁶¹ Muftí je nejvyšším duchovním představitelem sunnitů v dané oblasti. Vystupuje jako znalec práva a soudce i jako vykladač Koránu. Díky náboženskému postavení má i moc ve světské sféře. Více: Helena Pavlincová, Břetislav Horyna a kol., *Judaismus, křesťanství, islám* (Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2003), 599.

⁶² Srov.: Pojar, „Izrael“, 48; Morris, „Righteous“, 165; Morris, „One State“, 108.

⁶³ Muzikář, „Palestinská otázka“, 162.

⁶⁴ Morris, „Righteous“, 164.

⁶⁵ Gelvin, „The Israel-Palestine Conflict“, 120.

⁶⁶ Morris, „Righteous“, 162.

Tzv. Morrisonův výbor možnost dělení podpořil, ale proti návrhu se stavělo ministerstvo zahraničí (*Foreign Office*) spolu s představiteli armády, úředníky sídlícími v Káhiře i místokrálem Indie. Úvahy o dělení definitivně skončily po atentátu na lorda Moynea.⁶⁷

1.4 Vývoj po válce

Otázka budoucnosti Palestiny s počátkem války nezmizela, ale byla pouze odložena a obdobně lze hovořit i o problémech v mandátu samém. Po relativním klidu mezi Araby a Židy během celosvětového konfliktu začalo v následujících letech přibývat útoků. Arabové stejně jako v době povstání bojovali proti Židům i Britům, proti nimž se ale nyní obrátili i Židé. Navzájem se tak střetávaly všechny tři strany.

Ernest Bevin, ministr zahraničí v nové labouristické vládě Clementa Attleeho, založil výbor, který měl studovat palestinskou problematiku. Ten v září 1945 doporučil zavedení nízké měsíční imigrační kvóty pro Židy a odmítl dělení Palestiny, neboť by bylo proveditelné jen s použitím síly proti Arabům. Druhé aktuální téma představoval problém židovských uprchlíků. Jednalo se o ty Židy, kteří nadále nechtěli zůstat v Evropě, ať už proto, že se neměli kam vrátit nebo se po zkušenostech z posledních let již necítili ve svých předválečných domovech bezpečně. Během postupimské konference prezident Spojených států amerických Harry S. Truman sestavil memorandum, v němž vyzýval britskou vládu k jednání o ukončení restrikcí představených MacDonaldovou bílou knihou a omezení týkajících se osídlování Palestiny.⁶⁸

V říjnu 1945 Clement Attlee navrhl vytvoření společné anglo-americké komise, která by otázku dále prošetřila. Následně prezident Truman prosadil Palestinu jako hlavní oblast, o níž měla tato skupina v souvislosti s uprchlíky uvažovat. Anglo-americká komise se v dubnu 1946 vyjádřila ve prospěch zachování mandátu, avšak za pozměněných podmínek. Stavěla se tak proti dělení Palestiny i arabským a židovským plánům, ale podporovala možnost vysoké míry místní samosprávy. Také mělo být povoleno přistěhování 100 000 Židů a ukončeno omezení prodeje i pronájmu půdy. Prezident Truman závěry komise bez předchozí konzultace s Brity přijal, Ernest Bevin je naopak kvůli návrhu na imigraci

⁶⁷ Srov.: Fieldhouse, „Western Imperialism“, 186, 204-205; Sachar, „Dějiny“, 212-214; Morris, „Righteous“, 171.

⁶⁸ Truman byl ovlivněn zprávou Earla G. Harrisona o životních podmínkách Židů v poválečné Evropě a návrhy, které představovala. Harrisonova zpráva obsahuje doporučení, že alespoň 100 000 Židů by mělo být okamžitě přemístěno, přičemž upřednostňuje Palestinu. Viz: Sachar, „Dějiny“, 221-224.

zamítnul. Otázka židovských uprchlíků však i nadále byla řešena v souvislosti s Palestinou.⁶⁹

Tři týdny po britském odmítnutí závěrů anglo-americké komise prezident Truman sestavil speciální vládní výbor, který mu pomáhal v dalším rozhodování o palestinské otázce. Ten také podával zprávy poslaneckému výboru, kde post předsedy zastával diplomat Henry Francis Grady.⁷⁰ Výbor řízený Gradem pak v Londýně jednal s obdobnou britskou skupinou vedenou Herbertem Morrisonem. Výsledkem jejich jednání byl v červenci 1946 představený tzv. Morrison-Gradyho plán, označovaný také jako „plán provinční autonomie“. V Palestině by vznikly dvě oddělené provincie, arabská a židovská, přičemž druhá jmenovaná by zahrnovala 17 % území mandátu. Pravomoci by však měly pouze ve vnitřních záležitostech a britská správa by řídila zahraniční politiku, obranu, policii, soudnictví, cla, komunikace atd. Britové by i nadále drželi Jeruzalém a Negevskou poušť. Mělo také dojít k povolení přistěhování 100 000 Židů. Přijetí plánu pak záviselo na arabském i židovském souhlasu.⁷¹

Britská vláda přijala tuto zprávu pozitivně a na září roku 1946 pozvala zástupce Arabů a Židů ke společnému jednání do Londýna. Židé se ale odmítli londýnské konference zúčastnit, neboť Morrison-Gradyho plán pro ně nebyl přijatelný jako základ, od něhož by se měla následná diskuse odvíjet. A protože se kvůli svému počínání za války nemohl jednání zúčastnit Hadž Amín al-Husajní, odřekli svoji přítomnost i palestinští Arabové.⁷² Na konferenci tak vystoupili pouze zástupci Spojeného království a zemí Ligy arabských států.⁷³ K druhému plánu vzniklému z anglicko-americké spolupráce se nestavěl pozitivně ani prezident Truman a americká strana tedy nepodporovala ani následná jednání. Britové tak konferenci brzy přerušili.⁷⁴

⁶⁹ Srov.: Kučerová, „Rezoluce OSN“, 27-30; Wm. Roger Louis, „British Imperialism and the End of the Palestine Mandate“, in *The End of the Palestine Mandate*, ed. Wm. Roger Louis and Robert W. Stookey (Austin: University of Texas Press, 1986), 8; Sachar, „Dějiny“, 225, 228-229, 233; Fieldhouse, „Western Imperialism“, 187, 208; Gelvin, „The Israel-Palestine Conflict“, 123.

⁷⁰ Henry F. Grady mezi lety 1939 a 1941 zastával pozici náměstka ministra zahraničí. Od roku 1947 potom působil v Indii, Řecku a Íránu jako mimořádný a zplnomocněný velvyslanec (*Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary*) a v Nepálu jako mimořádný vyslanec a zplnomocněný ministr (*Envoy Extraordinary and Minister Plenipotentiary*). Viz:

„Henry Francis Grady (1882-1957)“,

Official Site of the Office of the Historian of the United States Department of State,

<http://history.state.gov/departmenthistory/people/grady-henry-francis> (staženo 14. 5. 2014).

⁷¹ Srov.: Kučerová, „Rezoluce OSN“, 30-31; Morris, „One State“, 93-94; Pojar, „Izrael“, 50.

⁷² Srov.: Sachar, „Dějiny“, 234; Morris, „One State“, 93-94.

⁷³ Liga arabských států vznikla roku 1945, kdy sdružovala Egypt, Jordánsko, Sýrii, Libanon, Irák, Saudskou Arábii a Jemen. Zástupci palestinských Arabů s touto organizací spolupracovali.

⁷⁴ Srov.: Sachar, „Dějiny“, 234; Kučerová, „Rezoluce OSN“, 32.

Podle Markéty Kučerové pak Harry Truman „zasadil smrtelnou ránu britským snahám“.⁷⁵ Ve svém projevu před začátkem židovského svátku Jom Kippur totiž zmínil podporu vzniku židovského státu. Britové přitom předpokládali roztržičnost sionistů a možnost dohody s částí z nich, pokud by Spojené státy podporovaly ideu jednotné Palestiny. V závěru roku 1946 navíc mezi sionisty převládla radikálnější skupina Davida Ben Guriona, což dále zmenšilo šanci na shodu mezi Židy a Brity.⁷⁶ Na konci října Ernest Bevin představil kabinetu tři možné přístupy k Palestině. Prvním bylo uspokojit zájmy pouze jedné strany a druhý znamenal vzdát se mandátu a stáhnout odtud své jednotky i civilní zaměstnance. Poslední variantu představovalo rozdělení Palestiny a případné propojení arabské části se Zajordánskem.⁷⁷ Během jednání kabinetu v listopadu 1946 Bevin představil svůj názor (sdílený i Clementem Attleem), podle něhož by nenalezení řešení palestinské otázky nebylo vinou Britů, ale chybou Arabů a Židů, kteří měli v průběhu let možnost vybírat z mnoha různých návrhů.⁷⁸ Ani na počátku dalšího roku členové vlády nedošli ke shodě ohledně řešení, a všechny možnosti představené ministrem zahraničí tak zůstaly nezměněné.⁷⁹

Od ledna 1947 londýnská konference opět pokračovala. Nyní i se zástupci palestinských Arabů, ale bez oficiální přítomnosti sionistů. Ti se přesto jednání účastnili, byť neformálně. V polovině února britský ministr zahraničí předložil poslední návrh konference, označovaný také jako „Bevinův plán“. Po pětiletém přechodném období by vznikl jeden samostatný stát bez autonomních provincií, ale umožňující kantonální samosprávu v oblastech s arabskou nebo židovskou většinou. Také tento návrh však Arabové i Židé odmítli, a proto 14. února 1947 Ernest Bevin kabinetu navrhl, aby Spojené království předložilo problém Organizaci spojených národů.⁸⁰

Britská vláda a její ministr zahraničí se nechtěli palestinského mandátu vzdát, ale snažili se dosáhnout jeho redefinice.⁸¹ Podle Howarda Sachara bylo rozhodnutí předložit otázku Valnému shromáždění OSN, většího a méně efektivního orgánu než Rada bezpečnosti, důkazem naděje Attleeho vlády v selhání OSN a následné navrácení problému

⁷⁵ Kučerová, „Rezoluce OSN“, 32.

⁷⁶ Srov.: Kučerová, „Rezoluce OSN“, 32; Gilbert, „Israel“, 139-140.

⁷⁷ Fieldhouse, „Western Imperialism“, 211.

⁷⁸ Louis, „British Imperialism“, 17.

⁷⁹ Fieldhouse, „Western Imperialism“, 211.

⁸⁰ Srov.: Louis, „British Imperialism“, 18; Sachar, „Dějiny“, 237-238; Pojar, „Izrael“, 50; Fieldhouse, „Western Imperialism“, 212; Ilan Pappé, *A History of Modern Palestine. One Land, Two Peoples* (Cambridge: Cambridge University Press, 2006), 121.

⁸¹ Brendon, „The Decline and Fall“, 483.

Spojenému království.⁸² Michael Krupp tvrdí, že se Londýn snažil zbavit zejména závazku vycházejícího z Balfourovy deklarace.⁸³ Nicméně Valné shromáždění sestavilo Speciální komisi OSN pro Palestinu (UNSCOP), která dostala za úkol předložit možné řešení situace v Palestině. UNSCOP navrhla rozdělení mandátu na sedm oblastí, přičemž tři by získali Arabové, tři Židé a střed s Jeruzalémem by nadále spadal pod správu OSN. Mezi všemi oblastmi také měla vzniknout ekonomická unie.⁸⁴ Podle Sachara Ernest Bevin na konci května 1947 řekl svým spolustraníkům, „že on osobně nebude vázán žádným rozhodnutím OSN o budoucnosti Palestiny, pokud nebude jednomyslné - což byl vývoj sotva pravděpodobný.“⁸⁵ Zpráva UNSCOP se s malými úpravami stala základem rezoluce Valného shromáždění OSN č. 181 z listopadu 1947 o rozdělení Palestiny. Britové však již dříve prohlásili, že zavedou pouze to, co schválí Arabové i Židé, a odmítli tedy převzít zodpovědnost za naplnění rezoluce OSN.⁸⁶

Ve snaze zachovat i nadále neutralitu mezi oběma skupinami britská správa odmítala předat vládu Arabům i Židům. Nepovolila ani vstup na území mandátu komisi, která měla dělení připravit.⁸⁷ 1. prosince 1947 Arabové vyhlásili generální stávkou a o dva dny později Britové oznámili stažení svých jednotek z Palestiny k 15. květnu 1948. V průběhu roku 1948 se situace v Palestině dále zhoršovala, přibývalo útoků a ubývalo britských zásahů proti nim. Markéta Kučerová v této souvislosti dokonce hovoří o probíhající občanské válce.⁸⁸ Niall Ferguson hodnotí konec palestinského mandátu jako útěk Britů, kteří „zanechali světu nevyřešenou otázku“.⁸⁹ Avi Shlaim pak zdůrazňuje zejména nepředání moci jakékoli legitimní vládě a způsob, jakým mandát skončil, označuje za největší skvrnu v celé historii britské mandátní správy.⁹⁰

⁸² Sachar, „Dějiny“, 240.

⁸³ Krupp, „Sionismus“, 110.

⁸⁴ UNSCOP, Chapter VI., Part I, Part II.

⁸⁵ Sachar, „Dějiny“, 238.

⁸⁶ Srov.: Shlaim. „Israel and Palestine“, 21; Krupp, „Sionismus“, 112; Muzikář, „Palestinská otázka“, 178.

⁸⁷ Srov.: Krupp, „Sionismus“, 113; Fieldhouse, „Western Imperialism“, 215-216.

⁸⁸ Kučerová, „Rezoluce OSN“, 17.

⁸⁹ Ferguson, „Britské impérium“, 371.

⁹⁰ Shlaim. „Israel and Palestine“, 21.

1.5 Komparace britského přístupu

Mezi přístupy Spojeného království k Palestině před druhou světovou válkou a po ní lze sledovat několik rozdílů. Mimo samotné výsledky (vydání MacDonalldovy bílé knihy a předložení problému Valnému shromáždění OSN) patří k hlavním odlišnostem vliv Spojených států amerických na utváření politiky Londýna a důraz Britů na souhlas Arabů i Židů s předkládanými návrhy.

Komise Roberta Peela i Johna Woodheada z 30. let ve svých plánech představovaly možná východiska pro situaci v Palestině. Zohledňovaly při tom i požadavky Arabů a Židů, stejně jako možnost dlouhodobé udržitelnosti řešení. Hlavní slovo pak měla vláda v Londýně, zodpovědná za správu palestinského mandátu. Po roce 1945 byl však zjevný důraz Attleeho vlády na souhlas Arabů a Židů s předkládanými možnostmi. Konkrétně to znamenalo, že britská strana byla připravena realizovat pouze návrh schválený oběma skupinami, protože nechtěla riskovat nepřátelství ani jedné z nich.⁹¹ Tato podmínka vedla k odmítnutí všech možností předkládaných od roku 1945 do února 1947.⁹² Podobný přístup však nelze pozorovat mezi lety 1937 a 1939. Přestože byly postupně odmítnuty projekty Peelovy a Woodheadovy komise, nelze za zásadní příčinu označit nesouhlas obyvatel Palestiny. Důvod představovaly spíše problémy, které by jejich zavedení přineslo. Toto tvrzení dokládá přijetí MacDonalldovy bílé knihy britskou vládou v květnu 1939, obsahující návrhy dříve odmítnuté palestinskými Araby i Židy na svatojakubské konferenci. V době arabského povstání tak lze hovořit o snaze Britů vyhovět zájmům obou skupin, pokud by to bylo možné, zatímco po druhé světové válce se jejich souhlas stal zásadní podmínkou.

Obě zmíněné komise vznikly z důvodu snahy Britů nalézt východisko z problémů v Britském mandátu Palestina. Po druhé světové válce ale hrály významnou roli v řešení palestinské otázky i Spojené státy americké, resp. prezident Truman a jeho administrativa. Truman nejprve vyzval britskou vládu, aby se zabývala problematikou židovských uprchlíků, a poté prosadil její řešení právě v souvislosti s Palestinou. Vliv Spojených států v této době je patrný i z účasti Američanů v anglo-americké a Morrison-Gradyho komisi. Londýn se také snažil získat souhlas Washingtonu s řešením této otázky. Vliv Spojených

⁹¹ Více v kapitole *Zájmy Spojeného království*.

⁹² K jednotlivým plánům existovaly i další výhrady. Odmítnutí jak Araby, tak Židy ale patřila k zásadním překážkám realizaci všech těchto plánů.

států úzce souvisel s poválečnou situací na mezinárodní úrovni, v Evropě i na Britských ostrovech, a proto jej nelze sledovat ve třicátých letech.

Autoři vedení Josefem Muzikářem pak zmiňují podobnost svatojakubské a londýnské konference.⁹³ Jejich cíl byl stejný: zástupci Spojeného království, Arabů a Židů měli nalézt řešení palestinské otázky. Srovnatelný s jednáním v roce 1939 byl i průběh druhé fáze londýnské konference, započaté v lednu 1947. Na obou Britové představili několik variant, které ale další účastníci jednání odmítli, a výsledkem ani jedné z nich tak nebyla dohoda. Poslední návrh ze svatojakubské konference se však Britové rozhodli zavést a vznikla MacDonaldova bílá kniha, zatímco Bevinův plán po konci londýnské konference opustili. V roce 1947 se Britové snažili nalézt jiné východisko, a to mimo podmínky stávajícího mandátu. Předložením otázky Valnému shromáždění OSN chtěli dosáhnout změny těchto podmínek, avšak Speciální komise OSN přišla s vlastním projektem, který Valné shromáždění nakonec přijalo. Zatímco v roce 1939 tedy Britové zvolili plán, který podle nich nejlépe odpovídal dané situaci, ve druhém období nakonec rezignovali na hledání řešení v rámci stávajícího mandátu.

⁹³ Muzikář, „Palestinská otázka“, 167.

2. Srovnání situace

2.1 Podmínky na Britských ostrovech a v impériu

V parlamentních volbách roku 1945 vyhráli labouristé, kteří se podle Markéty Kučerové v minulosti „často vyslovovali ve prospěch židovských nároků“, a proto Židé mohli očekávat prosionistický přístup britské politiky.⁹⁴ V roce 1944 dokonce Labour Party přijala proklamaci slibující předat celou Palestinu spolu s některými příhraničními oblastmi sousedních zemí novému židovskému státu, zatímco palestínští Arabové by byli přemístěni mimo jeho hranice. Obsah prohlášení překvapil i sionisty. Nová vláda premiéra Clementa Attleeho se však nesnažila proklamaci naplnit a hledala řešení palestinské otázky až do roku 1947. Labouristé totiž zaujali pragmatický postoj a rozhodli se upřednostnit zájmy Spojeného království před realizací svých dřívějších příslibů.⁹⁵

Podle Jacoba Colemana Hurewitze dokonce nástup Ernesta Bevina na ministerstvo zahraničí neznamenal výraznou změnu politiky ministerstva. Bevin totiž v Churchillově vládě zastával post ministra práce a národní služby (*Minister of Labour and National Service*), jehož gesce mu byla bližší než zahraniční politika. Jak poznamenává Piers Brendon, „jeho znalosti stěžejí přesahovaly hranice Anglie“.⁹⁶ Byli to proto profesionální diplomaté, kteří formulovali britskou politiku k Palestině a k Blízkému východu, přičemž vycházeli ze stejných zásad jako za předchozích vlád.⁹⁷ A tak navzdory skutečnosti, že v době arabského povstání vedla Spojené království koalice s převahou konzervativců a po druhé světové válce byla u moci labouristická vláda Clementa Attleeho, nedošlo v pohledu na palestinskou otázku k zásadním změnám.⁹⁸

V obou porovnávaných obdobích se Spojené království nacházelo v nepříznivé ekonomické situaci. Třicátá léta ovlivnila velká hospodářská krize, na jejímž počátku stál propad cen akcií na americké burze v říjnu 1929. Na následující dekádu pak měla zásadní dopad druhá světová válka a to i na období po jejím skončení. Kenneth O. Morgan hodnotí

⁹⁴ Kučerová, „Rezoluce OSN“, 81.

⁹⁵ Viz kapitola *Zájmy Spojeného království*.

Srov.: Krupp, „Sionismus“, 103; Sachar, „Dějiny“, 219; Muzikář, „Palestinská otázka“, 165-166.

⁹⁶ Srov.: Brendon, „The Decline and Fall“, 480; J. C. Hurewitz, „Historical Overview,” in *The End of the Palestine Mandate*, ed. Wm. Roger Louis and Robert W. Stookey (Austin: University of Texas Press, 1986), 140-141.

⁹⁷ Srov.: Hurewitz, „Historical Overview,” 141; Sachar, „Dějiny“, 220.

⁹⁸ Petr Luňák, *Západ. Spojené státy a Západní Evropa ve studené válce* (Praha: Libri, 1997), 43.

finanční situaci na Britských ostrovech ve druhé polovině třicátých let stále jako tíživou, avšak ministru financí (*Chancellor of the Exchequer*) Nevillu Chamberlainovi se v jejich první polovině podařilo částečně obnovit britské hospodářství investicemi v oblastech bydlení a zboží dlouhodobé spotřeby.⁹⁹

Zatímco Arabské povstání tedy začalo v době, kdy se Londýn již několik let snažil čelit dopadům velké hospodářské krize, Attleeho vláda musela otázku Palestiny řešit společně s poválečnými problémy ekonomiky a hospodářství. Po roce 1945 Britové trpěli nedostatkem potravin i základních potřeb a některé oblasti přímo zasáhlo německé bombardování. Evropské státy povětšinou přišly o své obchodní flotily a jejich vnitřní trhy byly rozvráceny. Rondo Cameron v tomto směru nevidí zásadní rozdíl mezi vítěznými a poraženými evropskými státy. Pozice v mezinárodním obchodě tak přejímaly severoamerické firmy a nově založené společnosti ze zemí třetího světa.¹⁰⁰

Spojené království nemělo mnoho produktů, které by mohlo vyvážet, a naopak potřebovalo vyrovnávat vlastní nedostatky dovozem zejména z USA, což vedlo k pasivní bilanci zahraničního obchodu a vyčerpávání dolarových rezerv. Hodnota britského exportu v roce 1945 byla méně než třetinová v porovnání s rokem 1938. Londýn rovněž tížil válečný dluh u Spojených států amerických, který vznikl jako důsledek snahy Spojeného království pokračovat v boji proti Ose i po spotřebování vlastních zdrojů. Další půjčky přicházely i po konci války a zvyšovaly zahraniční dluh, v té době již čtyřikrát vyšší než v roce 1939. Díky nim ale Britové mohli zaplatit nezbytný dovoz zboží ze zámoří.¹⁰¹ Podle Petra Luňáka se tak Spojené království stalo materiálně závislým na Spojených státech.¹⁰²

Potřeba rekonstruovat zemi po šesti letech bojů navíc přinesla růst vládních výdajů oproti předválečnému období. Současně se labouristická vláda snažila rozvíjet sociální stát (*welfare state*) po vzoru návrhů Williama Beveridge, což znamenalo další zvyšování nákladů v porovnání s třicátými lety.¹⁰³ Nepříznivou situaci pak zhoršila krutá zima

⁹⁹ Keneth O. Morgan a kol., *Dějiny Británie* (Praha, Nakladatelství Lidové noviny, 2011), 477, 483.

¹⁰⁰ Srov.: Rondo Cameron, *Stručné ekonomické dějiny světa. Od doby kamenné do současnosti* (Praha: Victoria Publishing, 1996), 425; Tony Judt, *Poválečná Evropa. Historie po roce 1945* (Praha: Slovart, 2008), 16; Brendon, „The Decline and Fall“, 482.

¹⁰¹ Srov.: Judt, „Poválečná Evropa“, 14, 88, 97; Cameron, „Stručné ekonomické dějiny“, 428; Martin Kovář, Václav Horčíčka; *Dějiny evropské integrace I.* (Praha: Triton, 2005), 43; Paul Johnson, *Dějiny 20. století* (Praha: Rozmluvy, 1991), 427.

¹⁰² Luňák, „Západ“, 38.

¹⁰³ William Beveridge za války pracoval na Odboru pro sociální služby (*Department for Social Services*) na Bevinově ministerstvu práce a národní služby (*Minister of Labour and National Service*). Slovy Tonyho Judta Beveridgova zpráva z roku 1942 „poskytovala politický návod k rozběhnutí zásadních sociálních reforem, jakmile válka skončí“. Hlavní body představovala zdravotní péče hrazená státem, garantované

z přelomu let 1946 a 1947. Spojené království bylo pokryto závějeji, které způsobily problémy nejen s dopravou, ale také s výrobou a dodávkami elektrické energie. Mezi následky patřil i propad průmyslové výroby.¹⁰⁴ Podle Petra Luňáka „zima 1946-1947 v podstatě paralyzovala hospodářský život ve Velké Británii“.¹⁰⁵ Příkladový systém zavedený za války tak kvůli nepříznivé ekonomické situaci pro některé komodity přetrval až do roku 1954.¹⁰⁶

Druhá světová válka měla vliv i na Britské impérium, zejména na jeho část v jihovýchodní Asii, kde se ve čtyřicátých letech osamostatnily Indie, Barma, Malajsko a Cejlon. Válka a japonská okupace některých oblastí od roku 1942 přerušily nebo oslabilly vazby mezi těmito koloniemi a Spojeným královstvím.¹⁰⁷ Zásadní roli druhé světové válce v procesu dekolonizace přikládá např. Niall Ferguson, podle něhož se impérium rozpadlo „nikoliv proto, že po staletí utlačovalo podřízené národy, nýbrž proto, že se na několik roků chopilo zbraní a bojovalo s mnohem despotičtějšími říšemi“.¹⁰⁸ Naopak Rudolf von Albertini mluví o dlouhodobém procesu směřujícím k osamostatnění kolonií, který válka pouze uspíšila.¹⁰⁹

Snahy Malajska a Barmy o zisk samostatnosti posílila okupace mezi lety 1942 a 1945. Japonská správa podporovala místní nacionalismus a zaváděla systematickou protizápadní a protibělošskou propagandu s cílem vzbudit nenávisť obyvatel vůči bývalým koloniálním mocnostem. Barma i Malajsko se na konci války obrátily proti Japonsku, a usnadnily tak jeho vytlačení z jihovýchodní Asie. Nechtěly se ale opět stát britskými koloniemi, což si uvědomoval i Londýn. Obě země tak po jednáních s britskou vládou v roce 1948 získaly nezávislost, ale nadále se Spojeným královstvím spolupracovaly.¹¹⁰

starobní důchody, rodinné přídatky a téměř úplná zaměstnanost. Srov.: Judt, „Poválečná Evropa“, 75, 76; Martin Erva, „Znárodnování ve Velké Británii v letech 1945-1951“ (diplomová práce, Univerzita Karlova v Praze, 2008), 32, 73-82; Cameron, „Stručné ekonomické dějiny“, 427.

¹⁰⁴ Srov.: Čejka, „Izrael a Palestina“, 65; Vladimír Nálevka, *Světová politika ve 20. století (I.)* (Praha, Nakladatelství Aleš Skřivan ml., 2000), 207, 210; Judt, „Poválečná Evropa“, 87; Karel Durman, *Popely ještě žhavé I. Světová válka a nukleární mír 1938-1964* (Praha: Nakladatelství Karolinum, 2004), 181.

¹⁰⁵ Luňák, „Západ“, 69.

¹⁰⁶ Srov.: Morgan, „Dějiny Británie“, 496; Erva, „Znárodnění“, 29-30; Brendon, „The Decline and Fall“, 482.

¹⁰⁷ Srov.: Vladimír Nálevka, *Čas soumraku* (Praha: Triton, 2004), 20, 23-24; Rudolf von Albertini, „The Impact of Two World Wars on the Decline of Colonialism“, *Journal of Contemporary History*, Vol. 4, No. 1, Colonialism and Decolonization (Jan., 1969), 28.

¹⁰⁸ Ferguson, „Britské impérium“, 318.

¹⁰⁹ Srov.: Albertini, „The Impact“, 35; Běla Plechanová a Jiří Fiedler, *Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1941-1995* (Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1997), 172, 175.

¹¹⁰ Srov.: Nálevka, „Čas soumraku“, 29-31, 68-69; Albertini, „The Impact“, 29-31; Plechanová a Fidler, „Kapitoly z dějin“, 171, 177; Durman, „Popely ještě žhavé“, 270.

Indická „perla impéria“ sice okupována nebyla, ale i zde emancipační hnutí stále posilovalo. Tamní situaci navíc komplikovalo napětí mezi muslimy a hinduisty, které po válce přerostlo ve fyzické útoky. Britové ale neměli sílu nepokoje potlačovat a udržet si kontrolu nad oblastí. V červenci 1947 přijali zákon o nezávislosti Indie a 15. srpna téhož roku skončila britská nadvláda nad subkontinentem. Krátce poté deklaroval nezávislost i Cejlon.¹¹¹

Londýn souhlasil s osamostatněním všech těchto kolonií kvůli obavám z dalších násilných povstání. Kvůli nepokojům by Spojené království muselo v těchto zemích stále udržovat dostatečnou posádku zachovávající oblast pod kontrolou Londýna. Ten se však potýkal s vlastními hospodářskými problémy a zvýšené náklady na armádu by situaci na Britských ostrovech dále zhoršovaly.¹¹²

V souvislosti s problémy Spojeného království v tomto období je třeba zmínit i konec poskytování finanční a materiální pomoci řecké vládě i Turecku proti komunismu a rozšiřování moci Sovětského svazu. Britové sdělili své rozhodnutí představitelům Spojených států amerických 21. února 1947 a po schválení Trumanovy doktríny tak přicházela další podpora do obou zemí z USA.¹¹³ Krize ve Velké Británii představovala i jeden z motivů k propojení britské a americké okupační zóny v Německu, jelikož Londýn očekával snížení svých nákladů na správu území. Státy přijaly 2. prosince 1946 dohodu vedoucí ke vzniku tzv. Bizónie, jež nabyla účinnosti 1. ledna 1947.¹¹⁴

Zmíněné problémy Spojeného království se objevily až po konci druhé světové války v rozmezí let 1945 až 1947. Ve třicátých letech se však britská vláda s překážkami podobného významu potýkat nemusela.

2.2 Neklid v Palestině

Za hlavní rozdíl mezi situací v Palestině za arabského povstání a před ukončením mandátu lze označit postoj a jednání představitelů sionismu i tamních Židů. Zatímco

¹¹¹ Srov.: Nálevka, „Čas soumraku“, 34-36, 38; Tony Smith, „A Comparative Study of French and British Decolonization“, *Comparative Studies in Society and History* 20, No. 1 (1978), 72-73; Durman, „Popely ještě žhavé“, 216; Darwin, „The Empire Project“, 532-533.

¹¹² Srov.: Nálevka, „Čas soumraku“, 30, 35; Smith, „A Comparative Study“, 96-97; Ferguson, „Britské impérium“, 374; Louis, „British Imperialism“, 15, 20-21; Eric Hobsbawm, *Věk extrémů. Krátké 20. století 1914-1991* (Praha: Argo, 1998), 228.

¹¹³ Srov.: Nálevka, „Světová politika“, 210; Smith, „A Comparative Study“, 76; Luňák, „Západ“, 69-70.

¹¹⁴ Srov.: Nálevka, „Světová politika“, 249; Johnson, „Dějiny 20. století“, 427; Durman, „Popely ještě žhavé“, 180.

většina z nich stála před válkou na straně Britů, po válce už bojovali proti nim. Jejich hlavní ozbrojenou složku v obou obdobích představovala *Hagana* založená roku 1920 židovskou sociálně demokratickou stranou *Achdut ha-avoda* (Jednota práce). Později přešla pod kontrolu odborové organizace *Histadrut*, která již na konci dvacátých let zastupovala 75 % pracujících Židů v Palestině a sama také řídila některé podniky. V roce 1931 se pod vedením Vladimíra Ze'eva Žabotinského od Hagany oddělila její radikálnější část. Ta přijala název *ha-Irgun ha-cva'i ha-le'umi be-erec Jisra'el* (Národní vojenská organizace v zemi izraelské), zkráceně také *ICL*, *Ecel* či *Irgun*. Na počátku čtyřicátých let se kvůli sporům o chování během války od Irgunu odtrhla skupina kolem Abrahama Sterna. Ta se pojmenovala *Lochamej cherut Jisrael* (Bojovníci za svobodu Izraele), ale pro její označení je mimo zkratky *Lechi* používáno i jméno *Sternův gang*. Britové sami za arabského povstání iniciovali vznik zvláštní formace *Plugot Latia* (v angličtině označovaná jako *Special Night Squads* – Speciální noční skupiny) pod vedením britského důstojníka Orde Wingatea. Jeho muži měli především za úkol bránit ropovod vedoucí z Iráku do města Haifa před možnými snahami Arabů o jeho poničení, kteří by tak chtěli způsobit škody Britům.¹¹⁵

Hagana během arabského povstání na Araby neútočila a zaměřila se zejména na obranu židovských osad a případně i Židů ve městech. Irgun rovněž bránil Židy, ale podnikal i útoky proti Arabům. Za války se Hagana i Irgun postavily na stranu Spojeného království, a někteří jejich členové dokonce vstoupili do britské armády. Naopak *Lechi* odmítla usmíření i za těchto podmínek a od svého vzniku napadala Brity.¹¹⁶ Na konci války ale vedení sionistů došlo k závěru, že za účelem dosažení vlastních cílů v Palestině je nezbytné ukázat svoji sílu a použít násilí proti Britům.¹¹⁷ V letech 1945-1946 se dokonce všechny tři židovské skupiny spojily pod vedením Hagany, která organizovala další akce.¹¹⁸ Britové proto 29. června 1946 uskutečnili tzv. operaci *Agáta*, označovanou také jako *Černý sabat*, při níž nasadili sedmnáct tisíc mužů, jež měli za úkol prošetřit útoky židovských skupin a zabránit jejich pokračování. Dvoutýdenní zásah ale nepřinesl úspěch. Přestože se podařilo Haganu oslabit vojensky, většina jejího vedení zůstala na svobodě

¹¹⁵ Srov.: Sachar, „Dějiny“, 191, 193; Krupp, „Sionismus“, 98; Kučerová, „Rezoluce OSN“, 86-87; „Israel Society & Culture: The Histadrut“, Website of the American-Israeli Cooperative Enterprise, <http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/History/histadrut.html> (staženo 14. 5. 2014).

¹¹⁶ Pojar, „Izrael“, 49.

¹¹⁷ Srov.: Čejka, „Izrael a Palestina“, 64; Krupp, „Sionismus“, 104; Sachar, „Dějiny“, 224, 230.

¹¹⁸ Srov.: Kučerová, „Rezoluce OSN“, 87, 90; Pojar, „Izrael“, 50.

a naopak britský nezdar podpořil židovskou morálku.¹¹⁹ Jak dodává Markéta Kučerová: „Celá akce také nijak nepřispěla ke zlepšení obrazu Velké Británie v očích Spojených států.“¹²⁰ Hagana však zrušila svoji spolupráci s Irgunem a Lechi, které na rozdíl od ní pokračovaly v protibritských útocích. Kontakty s britskou správou palestinského mandátu ale ukončila Židovská agentura (*Jewish Agency*), která od konce dvacátých let zastupovala palestinské Židy v jednáních s Brity i se Společností národů a podílela se na samosprávě Palestiny tam, kde jí to bylo umožněno. Největší útok však přišel téměř měsíc po Černém sabatu. Skupina Irgun vedená pozdějším izraelským premiérem Menachemem Beginem spáchala 22. července 1946 bombový útok na jihozápadní křídlo hotelu Král David, kde sídlilo vedení britské administrativní správy a vojenské velitelství v Palestině. Tlak na Brity tak i nadále rostl.¹²¹

Tato změna chování Židů ale nevycházela ze souhlasu s předválečnými návrhy Britů ohledně budoucnosti Palestiny a odmítání těch poválečných. Ani v období před rokem 1939 totiž nelze hovořit o jednoznačné židovské podpoře některého z předložených plánů.¹²² V roce 1945 však sionisté ztratili trpělivost a i mezi umírněnými Židy se začalo šířit přesvědčení o nutnosti použití síly, aby dosáhli svých cílů v Palestině. Michael Krupp hovoří o vzniku nových názorových proudů vlivem tehdejší vyhrocené situace. Podle Howarda Sachara na Židy působily i neústupnost ministra zahraničí Spojeného království a vědomí o množství uprchlíků v Evropě, přičemž věřili, „že pokud je postoj Whitehallu založen na předpokladu arabské síly, pak je nutné přesvědčit Británii o stejné židovské síle“.¹²³ I Markéta Kučerová zdůrazňuje snahu Židů přesvědčit Brity „o své síle“.¹²⁴ Vláda Clementa Attleeho se sice snažila podporovat umírněné sionisty, ale ti postupně ztráceli vliv. Cílem sionistů se stalo vytvoření vlastního nezávislého státu v Palestině, jak jej definovali zástupci Židů roku 1942 na jednání v newyorském hotelu Biltmore v tzv. Biltmorském programu.¹²⁵

Palestinští Arabové na rozdíl od Židů zaujali v obou obdobích podobný přístup k Britům a k palestinskému mandátu. Za cíle arabského povstání Benny Morris označuje odstranění britské nadvlády a omezení židovské imigrace. Po druhé světové válce se

¹¹⁹ Srov.: Louis, „British Imperialism“, 14; Kučerová, „Rezoluce OSN“, 91; Sachar, „Dějiny“, 231.

¹²⁰ Kučerová, „Rezoluce OSN“, 91.

¹²¹ Srov.: Čejka, „Izrael a Palestina“, 65; Sachar, „Dějiny“, 232, 238; Louis, „British Imperialism“, 10.

¹²² Srov.: Sachar, „Dějiny“, 187, 195, 198; Morris, „Righteous“, 159; Kučerová, „Rezoluce OSN“, 21.

¹²³ Srov.: Krupp, „Sionismus“, 104; Sachar, „Dějiny“, 224, 230.

¹²⁴ Kučerová, „Rezoluce OSN“, 89.

¹²⁵ Srov.: Čejka, „Izrael a Palestina“, 59; Louis, „British Imperialism“, 14; Gilbert, „Israel“, 112.

palestinští Arabové zaměřili na osamostatnění celého území a jeho řízení většinovou vládou.¹²⁶ V roce 1945 dosahoval počet Arabů v Palestině 1,2 milionu, zatímco Židů zde byla ani ne polovina - pouze 550 tisíc.¹²⁷ Vláda většiny by tak znamenala vládu Arabů.

I reprezentace Arabů před válkou a po ní byla obdobná. V roce 1936 vznikl Arabský vyšší výbor pod vedením jeruzalémského muftího Amína al-Husajního. Přestože odmítal spojení se samotným povstáním, měl vliv na utváření bojujících skupin, kterým také finančně, materiálně a organizačně pomáhal.¹²⁸ Je třeba zmínit, že povstání palestinských Arabů finančně a vojensky podporovalo i nacistické Německo.¹²⁹ V reakci na zavraždění galilejského komisaře Lewise Andrewse v Nazaretu na konci září 1937 britská správa zakázala i činnost Arabského vyššího výboru a Amín al-Husajní pak z Palestiny uprchl.¹³⁰ V roce 1945 ale Liga arabských států Arabský vyšší výbor obnovila a ten znovu prosazoval zájmy Arabů v Palestině. V jejím čele stanul Džamal al-Husajní, člen původního výboru, vedoucí delegace palestinských Arabů na Svatojakubské konferenci a bratranec bývalého jeruzalémského muftího.¹³¹ Podle Illana Pappena spolupráce Amína al-Husajního a dalších palestinských Arabů s Třetí říší, využívaná i propagandou sionistů, vedla Spojené království k odporu vůči vzniku samostatného arabského státu.¹³² Naopak Markéta Kučerová uvádí: „Ministerstvo zahraničí nezapomnělo upozornit na fakt, že Arabové během války vždy udělali přesně to, co po nich Británie chtěla. Proto by bylo zavádějící domnívat se, že válečné úsilí nepodporovali.“¹³³

Avšak před válkou ani po ní nebyli palestinští Arabové jednotní a tak dobře organizovaní jako Židé. Vedle struktur, v nichž dominovala rodina al-Husajní, působily i další skupiny, přičemž nejvýznamnější vedla rodina al-Našašibí. Ani Arabský vyšší výbor tedy neměl úplnou kontrolu nad Araby v Palestině a všemi ozbrojenými skupinami. V průběhu obou období tak bojovali nejen proti Britům a případně Židům, ale útočili i na své arabské odpůrce. Arabové dokonce měli na svědomí více arabských obětí než Britové nebo Židé.¹³⁴

¹²⁶ Morris, „Righteous“, 121, 180.

¹²⁷ Louis, „British Imperialism“, 7.

¹²⁸ Morris, „Righteous“, 133.

¹²⁹ Srov.: Sachar, „Dějiny“, 188-189; Shlaim, „Israel and Palestine“, 14, 19.

¹³⁰ Srov.: Pojar, „Izrael“, 44; Morris, „Righteous“, 145.

¹³¹ Srov.: Sachar, „Dějiny“, 227; Morris, „Righteous“, 173; Pappé, „A History“, 119; Marlowe, „Arab Nationalism“, 49; Collins a Lapierre, „Ó Jeruzaléme!“, 20.

¹³² Pappé, „A History“, 121.

¹³³ Kučerová, „Rezoluce OSN“, 25.

¹³⁴ Čejka, „Izrael a Palestina“, 54; Morris, „Righteous“, 133, 173; Pappé, „A History“, 119; Fieldhouse, „Western Imperialism“, 128; Sachar, „Dějiny“, 191, 238.

Odlišnosti je však možné najít ve vývoji nepokojů v Palestině. Generální stávka započatá s arabským povstáním podle Howarda Sachara paralyzovala „správu a veřejné dopravní služby právě tak jako arabský obchod a značnou část arabského zemědělství“.¹³⁵ Naopak Židy pokračující v práci stávka posílila a vedla k jejich osamostatnění od arabské práce i produkce. Ze situace profitovalo i převážně židovské město Tel Aviv, jemuž britská správa povolila zřízení vlastního přístavu, protože ten by na rozdíl od přístavu ve většinově arabské Jaffě neohrožovaly probíhající nepokoje ani stávka. I palestinstí Arabové se tedy snažili dosáhnout příměří, a obhájit tak ukončení stávky, která jim škodila.¹³⁶

Příměří, během něhož mimo jiné přicestovala i Peelova komise, ukončil až arabský útok na britského komisaře v Galileji Lewise Andrewse ze září 1937. Mezi důsledky tohoto atentátu patří i zmiňovaný zákaz Arabského vyššího výboru. Jak podotýká Benny Morris, první fáze arabského povstání neskončila britským potlačením útoků, ale dohodou. Proto mohly být s koncem příměří boje obnoveny, a navíc posíleny díky propašování dalších zbraní v době klidu. Svého vrcholu druhá fáze povstání dosáhla na přelomu léta a podzimu 1938. K jeho porážce pak přispělo zvýšení britského tlaku, rozpad arabského odboje i ztráta podpory obyvatelstva. Nasazení většího počtu vojáků dává Benny Morris do souvislosti i s uzavřením mnichovské dohody v září 1938, která umožnila poslat více jednotek z Evropy na Blízký východ.¹³⁷ Avi Shlaim vyzdvihuje zejména roli generálmajora Bernarda Montgomeryho, který vedl své muže k tvrdému zásahu proti bojujícím skupinám.¹³⁸

Po druhé světové válce se však situace vyvíjela odlišně. Nedošlo k přerušení nepokojů a naopak stav se postupně zhoršoval. Dělo se tak navzdory skutečnosti, že se v době mezi koncem války a stažením britských jednotek, kdy z postu vysokého komisaře vedl Brity generál Alan Cunningham, podmínky v Palestině stále zpříšňovaly.¹³⁹ Za hlavní rozdíl lze označit již zmiňovaný židovský terorismus, který Roger Louis považuje za „základní příčinu, proč byli Britové donuceni se stáhnout“.¹⁴⁰

Cíle Arabů a Židů byly protichůdné a obě skupiny své zájmy prosazovaly násilím. Počet britských jednotek v mandátu se proto mezi lety 1945 a 1947 zdvojnásobil. Krom

¹³⁵ Sachar, „Dějiny“, 180.

¹³⁶ Srov.: Sachar, „Dějiny“, 180-181; Morris, „Righteous“, 130; Muzikář, „Palestinská otázka“, 127-129.

¹³⁷ Srov.: Morris, „Righteous“, 131, 144-147, 151-154; Muzikář, „Palestinská otázka“, 131; Čejka, „Izrael a Palestina“, 50.

¹³⁸ Shlaim. „Israel and Palestine“, 20.

¹³⁹ Sachar, „Dějiny“, 225.

¹⁴⁰ Louis, „British Imperialism“, 10.

šestnácti tisíc policistů na místě působily i jednotky Arabské legie a více než osmdesát tisíc britských vojáků. Celkem tak britská správa měla k dispozici kolem sta tisíc mužů, tedy čtyřikrát více než během arabského povstání. V poměru k obyvatelstvu tento počet přibližně odpovídal jednomu vojákovi na osmnáct obyvatel. V Palestině bylo dokonce více vojáků než na Indickém subkontinentu.¹⁴¹ Howard Sachar v souvislosti se situací v Palestině v roce 1947 hovoří o „bezpečnostním kolapsu“.¹⁴² Občané Spojeného království byli stěhováni do chráněných oblastí nebo evakuováni, policie zasahovala ve stále menší míře, pokud se nejednalo o její sebeobranu.¹⁴³ Nasazení dalších jednotek by si vyžádalo finanční prostředky, jež Londýnu chyběly. Mandátní správa i britská vláda proto odmítaly další židovskou imigraci, neboť předpokládaly, že by vedla k dalšímu zhoršení situace a nutnosti vyslat do Palestiny více vojáků.¹⁴⁴ Zatímco arabské povstání bylo potlačeno a v následujících letech byla situace v mandátu klidnější, tak po druhé světové válce se podmínky stále zhoršovaly a Britové postupně ztraceli nad územím kontrolu.

2.3 Vliv vnějších aktérů

2.3.1 Arabské státy

Arabské země se účastnily vyjednávání o budoucnosti Palestiny jak před druhou světovou válkou, tak po roce 1945. Důvodem nebylo pouze to, že se nacházely v blízkosti mandátního území, ale i snaha Britů o udržení dobrých vzájemných vztahů. Spojené království se v obou obdobích snažilo rozhodnutími o Palestině nepoškodit své zájmy v arabských zemích, a proto s nimi o tamním stavu a možnostech jednalo.¹⁴⁵

Pozornost arabských zemí se k situaci v Palestině obrátila během povstání, které vypuklo v dubnu 1936. Do dění se však významně zapojily až v okamžiku, kdy se britská vláda i Vyšší arabský výbor snažily najít cestu k jednání o řešení situace v Palestině. Irák, Zajordánsko a Saudská Arábie pak na podzim roku 1936 sjednaly příměří v Palestině.¹⁴⁶ Poté mohla přicestovat Peelova komise a prošetřit tamní problémy. Jak již bylo zmíněno,

¹⁴¹ Srov.: Čejka, „Izrael a Palestina“, 65; Morris, „Righteous“, 180; Pappé, „A History“, 121; Kučerová, „Rezoluce OSN“, 5, 81; Louis, „British Imperialism“, 20.

¹⁴² Sachar, „Dějiny“, 238.

¹⁴³ Srov.: Brendon, „The Decline and Fall“, 485; Sachar, „Dějiny“, 238.

¹⁴⁴ Srov.: Sachar, „Dějiny“, 229; Kučerová, „Rezoluce OSN“, 29, 81.

¹⁴⁵ Viz kapitola *Zájmy Spojeného království*.

¹⁴⁶ Srov.: Sachar, „Dějiny“, 181; Marlowe, „Arab Nationalism“, 34; Muzikář, „Palestinská otázka“, 128-129.

její návrh odmítla Woodheadova komise, a pak i britská vláda. Podle Johna Marlowea měl na rozhodnutí kabinetu vliv i postoj představitelů arabských zemí, kteří kvůli veřejnému mínění odmítali plán Peelovy komise. Britové pak s arabskými státy konzultovali i návrhy obsažené v MacDonaldově bílé knize. Doporučení na přijetí nebo odmítnutí tohoto dokumentu se ale palestinským Arabům nedostalo.¹⁴⁷

Již v roce 1941 tehdejší britský ministr zahraničí Anthony Eden prohlásil, že Spojené království bude podporovat jednotu Arabů a ve prospěch vzniku arabské konfederace se roku 1942 vyjádřil i britský premiér Winston Churchill. Následovala jednání mezi arabskými státy, jež vedla k uspořádání konference v Alexandrii pod záštitou lorda Moynea. Zde byl 7. října 1944 přijat tzv. Alexandrijský protokol, v němž se Egypt, Zajordánsko, Sýrie, Libanon a Irák dohodly na spolupráci zejména v oblasti zahraniční politiky. V březnu 1945 účastníci konference v Alexandrii spolu se Saudskou Arábií a Jemenem založili Ligu arabských států (dále LAS), která posléze prohlubovala spolupráci svých členů i v dalších oblastech. Tento vývoj také znamenal, že po druhé světové válce už arabské země se Spojeným královstvím nevyjednávaly samostatně, ale jako součásti LAS.¹⁴⁸ Jednota Arabů podle Bennyho Morrise vedla i k „repolitizaci“ palestinských Arabů, přičemž LAS po válce obnovila i Vyšší arabský výbor.¹⁴⁹ Podle Dodatku o Palestině (*Annex on Palestine*) k Paktu Ligy arabských států (*Pact of the League of Arab States*) měl být delegován zástupce palestinských Arabů, který by se účastnil jednání v organizaci. Už před rokem 1945 se přitom budoucí členské státy shodly, že nezávislost Palestiny je jejich společným cílem.¹⁵⁰

Zatímco do roku 1939 Britové brali ohled na zájmy jednotlivých arabských zemí a na tamní veřejné mínění, od března 1945 jednali se zástupci LAS, kteří zpravidla postupovali společně a mimo jiné se zastávali i palestinských Arabů.

2.3.2 USA

Již bylo řečeno, že zástupci Spojených států amerických spolu s Brity po druhé světové válce vytvářeli komise, které předkládaly návrhy na řešení situace v Palestině.

¹⁴⁷ Srov.: Kučerová, „Rezoluce OSN“, 104; Marlowe, „Arab Nationalism“, 35.

¹⁴⁸ Srov.: Sachar, „Dějiny“, 221; Marlowe, „Arab Nationalism“, 42; Kučerová, „Rezoluce OSN“, 105; Muzikář, „Palestinská otázka“, 151.

¹⁴⁹ Morris, „Righteous“, 172-173.

¹⁵⁰ Srov.: Marlowe, „Arab Nationalism“, 42; Pact of the League of Arab States, 22. 3. 1945, The Avalon Project, Pact of the League of Arab States, March 22, 1945, <http://avalon.law.yale.edu>.

Konkrétně se jednalo o tzv. anglo-americkou komisi a Morrison-Gradyho komisi z roku 1946. I spojení problémů Palestiny a židovských uprchlíků z Evropy přitom inicioval prezident Truman. Washington však ovlivňoval rozhodování Londýna i dalšími způsoby.

Již v roce 1941 podepsali britský premiér Winston Churchill a prezident USA Franklin Delano Roosevelt Atlantickou chartu, v níž se signatáři shodli na „právu všech lidí vybrat si formu vlády, pod kterou budou žít“ a dále na tom, že mají být „suverénní práva a samospráva navrácena všem těm, kdo o ně byli silou připraveni.“¹⁵¹ Výklad Atlantické charty se ale v Londýně a ve Washingtonu lišil. Na rozdíl od Britů ji Američané vztahovali nejen na země obsazené v průběhu druhé světové války Německem či Sovětským svazem, ale i na kolonie evropských mocností.¹⁵² Podle Rudolfa von Albertiniho je však vliv antikolonialismu USA nadhodnocován, jelikož válka sama dostatečně rozproudila proces dekolonizace. Malý význam při utváření britské politiky mu přiřkládají i John Flint či Běla Plechanová a Jiří Fidler, přesto jej ale nelze zcela pominout.¹⁵³

Blízký východ vzbudil zájem Američanů už za války, a to zejména kvůli zásobám ropy.¹⁵⁴ Kvůli poválečné slabosti Spojeného království a snahám Sovětského svazu o rozšíření svého vlivu se posléze Washington začal o oblast zajímat i ze strategických důvodů.¹⁵⁵ V souvislosti s poválečnou situací podle Běly Plechanové a Jiřího Fidera „ve Spojených státech nabyly rozhodujícího vlivu politické síly přesvědčené, že USA se musí ujmout vedoucí role ve ‚svobodném světě‘, aby zabránily dalšímu rozšiřování komunistické moci“.¹⁵⁶ Tony Smith navíc tvrdí, že Spojené království přenechávalo v době začínající studené války a bipolárního dělení světa své pozice Spojeným státům, jelikož mezi nimi panovaly dobré vzájemné vztahy a měly společné strategickým zájmy.¹⁵⁷

Trumanova administrativa se zajímala i o dění v Palestině, a to ze dvou hlavních důvodů. První představovaly holocaust a situace židovských uprchlíků v poválečné Evropě. Děkan právnické fakulty univerzity v Pensylvánii a člen Mezivládní komise pro uprchlíky (*Inter-Governmental Committee on Refugees*) Earl G. Harrison dostal za úkol

¹⁵¹ The Atlantic Charter, 14. 8. 1941, internetový archiv NATO, 'The Atlantic Charter' - Declaration of Principles issued by the President of the United States and the Prime Minister of the United Kingdom, <http://www.nato.int>.

¹⁵² Srov.: Albertini, „The Impact“, 28; Nálevka, „Čas soumraku“, 20.

¹⁵³ Srov.: John Flint, „Planned Decolonization and Its Failure in British Africa“, *African Affairs* 82, No. 328 (1983), 390; Albertini, „The Impact“, 28; Plechanová a Fidler, „Kapitoly z dějin“, 171

¹⁵⁴ Nálevka, „Čas soumraku“, 25.

¹⁵⁵ Srov.: Nálevka, „Světová politika“, 196; Čejka, „Izrael a Palestina“, 63.

¹⁵⁶ Plechanová a Fidler, „Kapitoly z dějin“, 62-63.

¹⁵⁷ Smith, „A Comparative Study“, 75-77.

vytvořit zprávu o životních podmínkách těchto uprchlíků. Jak tvrdí Markéta Kučerová, Harrisonova zpráva svým obsahem prezidenta Trumana zděsila.¹⁵⁸ Druhým důvodem bylo postavení Židů v USA. Ti měli zásadní roli při volbách zejména ve státech New York, Pensylvánie a Illinois. Truman se proto snažil získat jejich podporu jak před volbami do Kongresu na podzim 1946, tak do Bílého domu o dva roky později.¹⁵⁹ Je tedy patrné, že Washington ať už z morálních či pragmatických důvodů stál na straně sionistů a snažil se hájit jejich zájmy. Proto podporoval povolení imigrace sta tisíce Židů do Palestiny, jak jej navrhla anglo-americká komise a naopak razantně odmítal plán Morrison-Gradyho komise, který podle Howarda Sachara Truman považoval „za ghetto, za zradu na Židech“.¹⁶⁰ I z těchto důvodů proto v tradičním projevu prezidenta před začátkem židovského svátku Jom Kippur v říjnu 1946 vyjádřil podporu cílům sionistů.¹⁶¹

Před druhou světovou válkou však v zahraniční politice Spojených států nebyla patrná podobná snaha o osamostatnění kolonií ani podpora sionismu. Důvodem byla tendence USA se v této době soustředit zejména na vnitřní politiku a sociální problémy způsobené velkou hospodářskou krizí z přelomu dvacátých a třicátých let. Zcela proti tehdejší doktríně izolacionismu tak stála poválečná snaha USA o získání vedoucího postavení na mezinárodním poli.

2.3.3 Sovětský svaz a Německo

Sovětský svaz ani v jednom z porovnávaných období nezasahoval přímo do dění v Palestině a jeho zájem o Blízký východ obecně se projevil až ve čtyřicátých letech. Důvodem byla zejména jeho strategická poloha a přítomnost ropných nalezišť, kvůli kterým se Moskva snažila získat území na pobřeží Perského zálivu.¹⁶² Sověti se po konci války angažovali mimo jiné v Turecku a Íránu, což zvyšovalo mezinárodní napětí, ale také přímo ohrožovalo zájmy Spojeného království na Blízkém východě. Postup Sovětského svazu v době začínající studené války podle Markéty Kučerové vedl k zesílení britského tlaku na Spojené státy americké, „aby se v této záležitosti více angažovaly“.¹⁶³

¹⁵⁸ Srov.: Kučerová, „Rezoluce OSN“, 118, 120, 123; Čejka, „Izrael a Palestina“, 63.

¹⁵⁹ Srov.: Louis, „British Imperialism“, 9, 11; Kučerová, „Rezoluce OSN“, 118.

¹⁶⁰ Srov.: Sachar, „Dějiny“, 229, 235; Krupp, „Sionismus“, 104.

¹⁶¹ Kučerová, „Rezoluce OSN“, 32, 123.

¹⁶² Srov.: Marlowe, „Arab Nationalism“, 41; Kučerová, „Rezoluce OSN“, 79.

¹⁶³ Srov.: Kučerová, „Rezoluce OSN“, 4, 79-80; Nálevka, „Světová politika“, 194-197, 209-210; Durman, „Popely ještě žhavé“, 171-175.

Mimo to se ale Britové obávali i nepřímého sovětského vlivu na Blízký východ. Při případných sporech s Londýnem by se totiž Arabové mohli obrátit na Sovětský svaz a navázat s ním spolupráci. Ve druhé polovině třicátých let podobnou hrozbu představovalo jejich sblížení s Německem. Po válce ale navíc panoval strach z převládnutí komunismu v Palestině kvůli tamním Židům. Velká část židovských imigrantů přišla do Palestiny z východní Evropy, což zřejmě vedlo některé představitele Spojeného království k přesvědčení o inklinaci Židů k této ideologii. Komunismus by se pak mohl šířit i mezi Araby, a to nejen na území mandátu.¹⁶⁴

¹⁶⁴ Srov.: Louis, „British Imperialism”, 23-24; Morris, „One State“, 61; Morris, „Righteous“, 155; Fieldhouse, „Western Imperialism“, 218-219.

3. Zájmy Spojeného království

3.1 Židé

Jak v období před rokem 1939, tak po roce 1945 Londýn ve svém rozhodování zohledňoval zájmy sionistů týkající se Palestiny. Důvody se ale zásadně lišily. Židé v Palestině prostřednictvím Židovské agentury dlouhodobě spolupracovali s britskou mandátní správou, zatímco Arabové žádný podobný orgán nevytvořili a zůstávali rozdělení. Židé se proto Britům zdáli spolehlivější a kooperace s nimi jako smysluplnější. Od doby první světové války také v Londýně přetrvávaly sympatie s cíli sionismu, jelikož někteří tehdy významní aktéři měli stále vliv na britskou politiku. Jmenovat lze premiéra z let 1916-1922 Davida Lloyd-George, jehož vláda schválila vydání Balfourovy deklarace. Před svým politickým vrcholem naopak stál Winston Churchill, rovněž podporující cíle sionismu. Dále působili například i William Ormsby-Gore a Leopold Amery, kteří byli za první světové války členy sekretariátu Lloyd-Georgeova válečného kabinetu a měli vliv na tehdejší rozhodování, přičemž podporovali zájmy Židů.¹⁶⁵

Ve druhé polovině čtyřicátých let se ale situace výrazně lišila. Židovské skupiny organizovaly teroristické útoky, doba spolupráce s Brity již byla minulostí a vzájemné vztahy se postupně zhoršovaly. Ani britští stoupanci sionismu z doby první světové války už neměli takový vliv jako o deset let dříve. V otázce Palestiny jejich hlas přehlušily zájmy Spojeného království a impéria. Zmíněný terorismus přitom vedl i dřívější zastávce Židů ke zdrženlivějšímu postoji nebo odklonu od prosazování jejich zájmů. Kupříkladu na Winstona Churchilla měl v tomto směru zásadní vliv atentát Lechi na jeho přítele lorda Moyna.¹⁶⁶

Někteří Britové, a mezi nimi i ministr zahraničí Ernest Bevin, vnímali Židy jako hrozbu. Domnívali se, že mezi imigranty jsou komunisté, kteří se pokusí v Palestině vytvořit hnutí zahrnující i Araby. Komunisté by pak Britům škodili a naopak rozšiřovali vliv Sovětského svazu. Tyto představy se zakládaly jak na zprávách o takovýchto agentech, tak na skutečnosti, že Židé v Palestině často pocházeli z východní Evropy

¹⁶⁵ Srov.: Kučerová, „Rezoluce OSN“, 76; Fieldhouse, „Western Imperialism“, 218.

¹⁶⁶ Srov.: Morris, „Righteous“, 171; Kučerová, „Rezoluce OSN“, 78, 89-90.

a mimo měst žili i v osadách, které svým fungováním připomínaly některé ideály komunistů.¹⁶⁷

Zásadní pro britské respektování sionistických zájmů po druhé světové válce byl holocaustu a vliv Spojených států amerických. Po snahách o likvidaci Židů Hitlerovým Německem a některými dalšími státy si Londýn nemohl dovolit podniknout v Palestině kroky, které by bylo možné označit za výrazně protižidovské. Spojené království by se totiž vystavilo silné mezinárodní kritice, čemuž chtělo předejít. Podle Pierse Brendona se tak na rozdíl od třicátých let a povstání Arabů Britové neodvážili použít své vojáky k plnohodnotnému koloniálnímu konfliktu, tentokrát proti Židům. Mimo to by takový zásah představoval finanční zátěž pro Spojené království.¹⁶⁸

Větší roli ale hrála přízeň Američanů. Poválečná hospodářská pomoc z USA měla pro Spojené království zásadní význam, neboť Britské ostrovy a jejich obchodní možnosti významně poznamenaly boje, které rovněž vyčerpaly britskou ekonomiku. Americká podpora přicházela díky změně tamních zákonů (*Cash and Carry* a *Land and Lease Act*) za války, ale po uzavření příměří Britové museli o další pomoci znovu vyjednávat. Už v roce 1945 však získali další půjčku, a zajistili si tak finance na nákup zboží a surovin.¹⁶⁹ John Flint však podobně jako již zmiňovaný Petr Luňák hovoří o závislosti Británie na štědrosti USA po konci války.¹⁷⁰ V době začínající studené války Američané představovali strategického partnera pro udržení bezpečnosti na územích, kde bylo postavení Britů oslabené. Londýn proto nepotřeboval vynakládat tolik prostředků na vojenské účely a současně se nemusel obávat, že by oblasti skončily v sovětské sféře vlivu. Washington tak byl nejdůležitějším zahraničním partnerem Britů, jehož znepřátelení si Londýn nemohl dovolit.¹⁷¹

Prezident Truman však nevycházel ze zájmů Londýna, ale reagoval na dění v USA a ve světě. Washington soucítit s Židy v Evropě a snažil se o zlepšení jejich životních podmínek. Vliv na jeho rozhodování měly i hlasy amerických Židů z klíčových států USA před blížícími se volbami do Kongresu. Aby Britové neriskovali zhoršení vztahů

¹⁶⁷ Existovaly tři základní typy osad: kvuca, kibuc a mošavat. Lišily se přístupem k osobnímu vlastnictví či uspořádáním společnosti. V některých osadách např. fungovalo kolektivní vlastnictví výrobních prostředků i produktů práce.

Srov.: Brendon, „The Decline and Fall“, 480; Kučerová, „Rezoluce OSN“, 79-80.

¹⁶⁸ Brendon, „The Decline and Fall“, 482.

¹⁶⁹ Srov.: Luňák, „Západ“, 57; Kovář a Horčíčka, „Dějiny evropské integrace“, 43; Cameron, „Stručné ekonomické dějiny“, 425-428; Darwin, „The Empire Project“, 476, 511.

¹⁷⁰ Flint, „Planned Decolonization“, 390.

¹⁷¹ Srov.: Morris, „Righteous“, 181; Kučerová, „Rezoluce OSN“, 27, 92; Louis, „British Imperialism“, 2, 15; Durman, „Popely ještě žhavé“, 176.

se Spojenými státy, nemohli přijmout rozhodnutí týkající se Palestiny, s nímž by sionisté zásadně nesouhlasili.¹⁷²

Přestože se tedy britský vztah se sionisty mezi oběma porovnávanými obdobími zhoršil, strategický význam Židů vzrostl, a proto nebylo možné přehlížet jejich zájmy a názory. Britům však nešlo o přízeň palestinských Židů, ale o podporu Trumanovy administrativy. Ta chtěla na svoji stranu získat americké Židy, kteří mohli být ovlivněni děním v Palestině.

3.2 Arabové

Britové se při svých koloniálních aktivitách snažili navázat obchod a případně využít získanou oblast k další produkci. Důležitá při tom byla spolupráce s obyvateli, protože díky ní se Londýn nemusel snažit obsadit a držet území silou. Při rozloze britského impéria by takový přístup ani nebyl možný, zvláště po druhé světové válce. Cílem tedy bylo nezneprátnit si populaci v oblastech důležitých pro Brity – často kvůli obchodu. Rozhodování týkající se Palestiny mělo vliv nejen na Židy, ale také na Araby a muslimy obecně. Pro islám je Palestina nábožensky významnou oblastí, a proto tamní dění může mít odezvu i ve vzdálených zemích s muslimskou společností. Arabové navíc byli s tamní většinou populací propojeni i etnicky. Britská politika týkající se Palestiny tak ovlivňovala zájmy Spojeného království nejen v Palestině samé, ale také na celém Blízkém východě i ve vlastních koloniích, kde žili muslimové - zejména v Africe a jihovýchodní Asii. Těchto souvislostí si byl při rozhodování vědom i ministr zahraničí Ernest Bevin, který stejně jako jeho předchůdci kladl důraz na udržení dobrých vztahů s arabským světem a muslimy (dále budu hovořit jen o Arabech, ale zpravidla se bude jednat i o muslimy nearabského původu).¹⁷³ Podle Rogera Louise měl v Bevinově politice Blízký východ hned po Evropě nejvyšší význam. Britské zájmy s touto oblastí spojené měly být zásadní pro postavení Spojeného království ve světové politice.¹⁷⁴

Dlouhodobý zájem Londýna spojený s Blízkým východem se týkal Suezského průplavu. Propojení Středozemního a Rudého moře ve druhé polovině 19. století urychlilo

¹⁷² Srov.: Čejka, „Izrael a Palestina“, 63; Brendon, „The Decline and Fall“, 483; Morris, „Righteous“, 171, 176; Kučerová, „Rezoluce OSN“, 118-123; Louis, „British Imperialism“, 9-11.

¹⁷³ Srov.: Sachar, „Dějiny“, 177, 220-221; Kučerová, „Rezoluce OSN“, 5, 29; Louis, „British Imperialism“, 2; Hurewitz, „Historical Overview“, 141; Fieldhouse, „Western Imperialism“, 206.

¹⁷⁴ Louis, „British Imperialism“, 2-3.

a zlevnilo lodní dopravu mezi Evropou a Asií, přičemž pro Spojené království šlo zejména o cestu mezi Britskými ostrovy a Britskou Indií. Podle Markéty Kučerové se také jednalo o „objekt důležitý vojensky, strategicky a ekonomicky“.¹⁷⁵ Arabové žijící v blízkosti této trasy tak mohli pomoci s její obranou nebo ji výrazně ohrožovat. Strategický význam oblasti se ale neomezoval jen na Suezský průplav. I z hlediska námořní dopravy byly díky přístavům využitelná i další místa. Existoval také pás letišť mezi Středozemním mořem a Perským zálivem – na území Palestiny, Zajordánska a Iráku. Současně se zde nacházely i vojenské základny, odkud Londýn mohl vysílat jednotky do různých částí impéria.¹⁷⁶ Z těchto hledisek byl Blízký východ pro Brity důležitý v obou porovnávaných obdobích.

Pro Spojené království byly důležité i ekonomické zájmy přímo na Blízkém východě, zásadní význam měla tamní naleziště ropy, zejména v Perském zálivu. Podle Howarda Sachara ropa po druhé světové válce představovala „nejdůležitější zámořský zdroj, [...] energetický zdroj pro samu existenci průmyslu země a přísun cizí měny téměř posvátné důležitosti“.¹⁷⁷ Tato surovina byla velmi důležitá i ve třicátých letech a v obou obdobích ji mimo průmyslu využívala i armáda. Pro její zajištění ale nedostačovalo udržet dobré vztahy pouze s obyvateli v okolí Perského zálivu, neboť ropu bylo potřeba nejen vytěžit, ale také přepravit na Britské ostrovy. Ropovody přitom vedly napříč Blízkým východem ke Středozemnímu moři a jiný možný způsob přepravy představoval lodní transport využívající Suezského kanálu.¹⁷⁸

V obou obdobích tak Arabové stojící na straně Spojeného království mohli Londýnu pomoci, pokud by se ale obrátili proti němu, představovali by vážné nebezpečí. V ještě horším případě by se Arabové mohli spojit s britskými nepřáteli, kteří by tak mohli sami Blízký východ využívat podobným způsobem, o jakém uvažovali Britové. Obavy ze spolupráce s Němci nebo později se Sověty a jejich následného ovládnutí této oblasti tak zvyšovaly význam udržení dobrých arabsko-britských vztahů.¹⁷⁹

¹⁷⁵ Kučerová Rezoluce... 97

¹⁷⁶ Srov.: Čejka, „Izrael a Palestina“, 50; Morris, „One State“, 61; Morris, „Righteous“, 134, 155; Marlowe, „Arab Nationalism“, 31.

¹⁷⁷ Sachar, „Dějiny“, 220.

¹⁷⁸ Srov.: Morris, „Righteous“, 163; Marlowe, „Arab Nationalism“, 31; Brendon, „The Decline and Fall“, 480.

¹⁷⁹ Více v kapitole *Srovnání situace*.

3.3 *Palestina*

Stejně jako další části Blízkého východu i Palestina byla pro Brity důležitá při ochraně zájmů spojených s arabskými zeměmi. Kvůli své poloze severně od Egypta tvořila ochrannou zónu před Suezským průplavem, původně zaměřenou proti případným útokům Francouzů ze Sýrie. Současně byla důležitá i pro leteckou dopravu spolu s dalšími zeměmi mezi Středozemním mořem a Perským zálivem. Mezi lety 1935 a 1948 také fungoval ropovod vedoucí z Kirkúku do Haify na severu Palestiny, kde byla ropa nejprve zpracována a následně z tamního přístavu převážena v tankerech do Evropy.¹⁸⁰

Na základě smlouvy z roku 1936 získal Egypt úplnou nezávislost, ale Spojené království zde stále mohlo využívat vojenské základny a umístit své jednoty na dalších dvacet let. V roce 1946 se ale Egypt snažil vytlačit britské vojáky ze svého území a Londýn proto začal zvažovat, jak nahradit zemi, která představovala hlavní britskou základnu v regionu. V úvahu připadala právě Palestina, protože ležela blízko Suezského průplavu, který mohla chránit, a měla i přístavy na pobřeží Středozemního moře. V polovině roku tak začalo přemísťování vojáků, zásob, vybavení a dalšího nákladu z Egypta do Palestiny. Tento přesun výrazně posílil strategický význam mandátního území. Zanedlouho se Britové s Egyptem dohodli, a tak vojáci mohli zůstat na svém původním místě. Armádní velení ale nadále zastávalo názor, že Palestina je strategicky významnou oblastí, a proto se snažilo přimět politiky k nalezení takového řešení, které by umožnilo pokračování britské přítomnosti.¹⁸¹ S jeho pohledem ale nesouhlasí Avi Shlaim, podle něhož držení tohoto území nepřinášelo Spojenému království žádnou strategickou výhodu.¹⁸²

Odborníci se neshodují v názoru, jaký vliv na přístup k mandátu měla ztráta Indie a držav v jihovýchodní Asii. Podle Rogera Louise byly plány ministra zahraničí Bevina v Indii i Palestině podobné – udržet zemi jednotnou.¹⁸³ Oddělení Indie pak dle Marka Čejky vedlo Londýn ještě k větší snaze o udržení Palestiny. Také kolektiv autorů vedený Josefem Muzikářem zastává názor, že britským cílem bylo udržení rozpadajícího se britského impéria. Markéta Kučerová tvrdí, že Bevin „viděl v Palestině jakousi výrobní

¹⁸⁰ Srov.: Fieldhouse, „Western Imperialism“, 196, 200, 218, 344; Čejka, „Izrael a Palestina“, 50; Louis, „British Imperialism“, 4-5.

¹⁸¹ Srov.: Kučerová, „Rezoluce OSN“, 4, 80-81, 97; Louis, „British Imperialism“, 5, 14-16; Fieldhouse, „Western Imperialism“, 206, 215.

¹⁸² Shlaim, „Israel and Palestine“, 20.

¹⁸³ Louis, „British Imperialism“, 2.

náhradu za Indii“, zatímco „premiér Clement Attlee žádný velký přínos Palestiny pro impérium neviděl. Podle něj nemohla Svatá země Británii poskytnout nic zajímavého. Po ztrátě Indie mu přišlo bezpředmětné se nadále na Blízkém východě zdržovat.“¹⁸⁴ Podobně o Attleeho názoru, z něhož měl vycházet také britský přístup, hovoří i Roger Louis či Piers Brendon.¹⁸⁵

Před rokem 1939 i po konci války tak Palestina měla pro Brity srovnatelný strategický význam, a to ať už pro obranu Suezského průplavu nebo pro transport osob, nákladu či ropy. Z tohoto pohledu se tedy motivace Londýna pro její udržení nezměnila.

¹⁸⁴ Srov.: Čejka, „Izrael a Palestina“, 65; Kučerová, „Rezoluce OSN“, 82-83; Muzikář, „Palestinská otázka“, 166.

¹⁸⁵ Srov.: Louis, „British Imperialism“, 22; Brendon, „The Decline and Fall“, 483.

Závěr

Ve druhé polovině třicátých let Britský mandát Palestina představoval ze strategického hlediska významnou oblast, a to kvůli své blízkosti k Suezskému kanálu, jehož obraně mohl pomoci. Na území mandátu také končil ropovod z Iráku a v severní části země byla zpracovávána ropa, která pak v tankerech vyplouvajících z tamních přístavů mířila do Evropy. Mimo to Palestina sloužila i pro leteckou přepravu osob a nákladu. Strategické zájmy spojené s touto oblastí však závisely na britské spolupráci s Araby v dalších zemích ležících podél námořní cesty mezi Evropou a Asií nebo přes jejichž území vedly ropovody a letecké trasy. Dění v Palestině přitom mohlo ovlivnit i britské zájmy v dalších zemích, a to nejen kvůli tomu, že zde podobně jako na většině Blízkého východu tvořili většinu obyvatelstva Arabové, ale i kvůli náboženskému významu oblasti pro muslimy.

V roce 1936 však začalo arabské povstání, které se Londýn nejprve snažil ukončit diplomaticky. Když ale po období příměří došlo k obnovení bojů, Britové nepokoje potlačili silou. Kromě nasazení většího počtu jednotek jim při tom pomohly i neorganizovanost a nejednotnost arabských skupin, stejně jako postupný pokles podpory povstání. Vláda spojeného království se ale snažila nalézt dlouhodobé řešení problémů v Palestině, jelikož arabskému povstání předcházely nepokoje menšího rozsahu objevující se už od počátku dvacátých let.

S blížící se druhou světovou válkou dále rostla snaha o uklidnění situace v mandátu, aby se během bojů v Evropě a koloniích nemusel Londýn obávat dalších nepokojů v této zemi. Přijaté řešení mělo utišit Palestinu, ale současně nemělo narušit vztahy Britů s Araby a případně muslimy na celém Blízkém východě i v britských koloniích, jejichž význam se také zvyšoval. Kvůli problémům, o nichž mluvila Woodheadova komise, se Londýn odklonil od možnosti rozdělit Palestinu mezi Araby, Židy a oblast pod mandátní správou, kterou navrhovala Peelova komise. Jednání na svatojakubské konferenci v Londýně mezi zástupci zúčastněných stran pak nevedlo ke shodě ohledně budoucnosti mandátu, a tak se britská vláda rozhodla přijmout takové řešení, jež sama bude považovat za vhodné. Tím byla MacDonaldova bílá kniha z roku 1939.

Po druhé světové válce se, stejně jako před ní, zájmy Londýna na Blízkém východě a v Palestině týkaly zejména dopravy a ropy. Pro Spojené království byla nadále důležitá těžba v Perském zálivu a přeprava i zpracování ropy na Blízkém východě. Ani význam Suezského průplavu a letecké přepravy se po roce 1945 nezmenšil. Stále tak byla důležitá i přízeň Arabů.

Proměnila se ale situace. Vznikla Liga arabských států sdružující některé země, které byly pro Spojené království klíčové a mimo jiné hájící zájmy palestinských Arabů. Zatímco před válkou tyto státy jednaly samostatně a hájily přitom primárně vlastní cíle, po ní už vystupovaly společně. Aby Britové neohrozili své postavení na Blízkém východě, museli po roce 1945 brát ohled na LAS zastávající se i palestinských Arabů. Současně však nemohli přijmout rozhodnutí nerespektující cíle Židů. Ohrozili by totiž spolupráci se svým klíčovým poválečným partnerem, Spojenými státy americkými. Ty totiž, jak v důsledku holocaustu a ze soucitu s židovskými uprchlíky v Evropě, tak kvůli vnitropolitické situaci v USA, hájily zájmy Židů. Na rozdíl od třicátých let tak byl na počátku studené války Londýn v pozici, kdy jeho rozhodnutí ohledně budoucnosti Palestiny mohlo poškodit jeho vztahy s USA nebo s Araby, případně s oběma stranami. Podobnému tlaku, danému angažováním se Washingtonu, jednotou Arabů a růstem mezinárodního napětí, však dříve Londýn čelit nemusel.

Možným řešením ale nebylo ani zachování tehdejšího stavu beze změny a nepřijetí žádného rozhodnutí. Jednak by tímto přístupem Londýn riskoval znepřátelení obou stran, protože z jejich pohledu se stále jednalo o nenaplnění vlastních požadavků, třebaže ani protistrana nic nezískala. Tuto možnost také nedovolovaly ani vyhrocené poměry v Palestině. Na rozdíl od arabského povstání se nyní i židovské skupiny obrátily vůči Britům a proti sobě tak stály tři strany - Arabové, Britové a Židé. Nepokoje se nedařilo potlačit navzdory tomu, že Londýn nasadil čtyřikrát více vojáků než ve třicátých letech. Spojené království navíc čelilo dopadům druhé světové války a vážným ekonomickým problémům, takže ho dlouhodobé nasazení jednotek v Palestině zatěžovalo. Nepřátelství Židů a vlastní problémy Londýna po druhé světové válce představovaly hlavní rozdíly oproti době arabského povstání, a také příčiny, proč se nedařilo situaci v Palestině uklidnit.

Zatímco v roce 1939 Britové kontrolovali mandátní území a mohli zavádět změny, pro něž se rozhodli, po roce 1945 už nelze říci, že by oblast plně ovládali. Pro významnou transformaci podmínek v Palestině potřebovali spolupráci Arabů i Židů, jejíž význam rostl díky vlivu LAS a USA. Avšak východisko přijatelné pro všechny strany se nedařilo nalézt, a proto se Attleeho vláda obrátila na Valné shromáždění OSN se žádostí o doporučení

ohledně pokračování palestinského mandátu. Londýn předpokládal, že si i nadále podrží moc nad touto oblastí a dojde pouze ke změně podmínek, za jakých by pokračovala britská správa. Nedomnívám se však, že bylo možné vytvořit takový plán, který by umožňoval britskou kontrolu nad Palestinou a současně byl přijatelný pro Araby i pro Židy. Plán přijatý jako Rezoluce Valného shromáždění OSN č. 181 tyto podmínky nesplňoval a nakonec ani nebyl uveden do praxe. S koncem Britského mandátu Palestina Židé vyhlásili vznik Státu Izrael a o několik hodin později začala invaze okolních zemí stojící na počátku první arabsko-izraelská války.

V úvodu své práce jsem si položil otázku: Proč byla politika Spojeného království k Palestině (a její budoucnosti) v letech 1945-1948 odlišná od té z roku 1936-1939? Tento rozdíl podle mne vycházel ze změny situace v Palestině, na mezinárodní úrovni i na samotných Britských ostrovech. Zájmy Londýna týkající se Palestiny přitom byly v obou obdobích srovnatelné. Stále ale přetrvávaly i cíle spojené s dalšími částmi Blízkého východu i v jiných oblastech, které dění v Palestině mohlo poškodit. Vývoj situace v mandátu po druhé světové válce poškozoval vztahy Britů s Araby i USA, ale Londýn jej nedokázal zvrátit. Kvůli samotným podmínkám v Palestině a růstu potřeby udržet dobré vztahy se Spojenými státy i Ligou arabských států už na rozdíl od třicátých let Britové nemohli prosazovat řešení palestinské otázky, se kterým by nesouhlasili Arabové a Židé. Zatímco v roce 1939 kabinet v Londýně schválil podle něj optimální řešení, tak do roku 1947 se východisko přijatelné pro všechny strany nalézt nepodařilo, a vláda Spojeného království se proto obrátila na Valné shromáždění OSN.

Summary

Bachelor thesis *Comparison of the United Kingdom policy towards the Palestinian question in 1936-1939 and 1945-1948* tries to compare the British policy on Palestine during the years 1936-1939 and 1945-1948, and explains the reasons for their differences.

This paper uses the comparative method to analyse initially the policy of the United Kingdom. After that it compares the situation in the United Kingdom, in the Palestine and the influence of external actors on London. It also deals with British interests associated with the Palestinian issue. This work is symmetrical, diachronic, causal and contrast comparison, which means that it is dedicated in comparable degree to a phenomenon from different periods, while trying to find the differences between them and explain their causes.

As the main cause of the transformation of the British government policy considers the changes in conditions in the British Mandate of Palestine and in the United Kingdom. Specifically, there was an escalation of unrest that the British administration could not suppress. The government in London at the same time faced its own economic problems, the consequences of war, and the beginning of the decolonization of the British Empire. Cabinet tried, however, to preserve its interests related to the United States of America and the Arabs in the Middle East. And because of these reasons the United Kingdom could not accept any decision refused by the Zionists or Palestinian Arabs.

Použitá literatura

Prameny:

Mandate for Palestine, 12. 8. 1922, United Nations Information System on the Question of Palestine, C.L.101.1923.VI, <http://unispal.un.org>.

Pact of the League of Arab States, 22. 3. 1945, The Avalon Project, Pact of the League of Arab States, March 22, 1945, <http://avalon.law.yale.edu>.

Palestine Partition Commission report ("Woodhead Commission report"), October 1938, House of Commons Parliamentary Papers (HCPP), Cmd. 5854, <http://parlipapers.chadwyck.com>.

Palestine Royal Commission report ("Peel Commission report"), 1. 7. 1937, United Nations Information System on the Question of Palestine, Cmd. 5479, <http://unispal.un.org>.

Palestine Statement of Policy, 1. 5. 1939, United Nations Information System on the Question of Palestine, Cmd. 6019, <http://unispal.un.org>.

Question of Palestine/Partition recommendation - UN Special Committee on Palestine (UNSCOP) – Report, 3. 9. 1947, United Nations Information System on the Question of Palestine, A/364, <http://unispal.un.org>.

The Atlantic Charter, 14. 8. 1941, internetový archiv NATO, 'The Atlantic Charter' - Declaration of Principles issued by the President of the United States and the Prime Minister of the United Kingdom, <http://www.nato.int>.

Odborná literatura:

Monografie:

Piers Brendon, *The Decline and Fall of the British Empire 1781-1997* (New York: Alfred A. Knopf, 2008).

Rondo Cameron, *Stručné ekonomické dějiny světa. Od doby kamenné do současnosti* (Praha: Victoria Publishing, 1996).

Larry Collins a Dominique Lapierre, *Ó Jeruzaléme!* (Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1993).

- Marek Čejka, *Izrael a Palestina. Minulost, současnost a směřování blízkovýchodního konfliktu* (Brno: Barrister & Principal, 2007).
- John Darwin, *The Empire Project. The Rise and Fall of the British World-System, 1830-1970* (Cambridge: Cambridge University Press, 2009).
- Karel Durman, *Popely ještě žhavé I. Světová válka a nukleární mír 1938-1964* (Praha: Nakladatelství Karolinum, 2004).
- Niall Ferguson, *Britské impérium. Cesta k modernímu světu* (Praha: Prostor, 2007).
- David Kenneth Fieldhouse, *Western Imperialism in the Middle East 1914-1958* (Oxford: Oxford University Press, 2006).
- James L. Gelvin, *The Israel-Palestine Conflict. One Hundred Years of War* (Cambridge: Cambridge University Press, 2005).
- Martin Gilbert, *Israel. A History* (London: Black Swan, 2008).
- Eric Hobsbawm, *Věk extrémů. Krátké 20. století 1914-1991* (Praha: Argo, 1998).
- J. C. Hurewitz, "Historical Overview," in *The End of the Palestine Mandate*, ed. Wm. Roger Louis and Robert W. Stookey (Austin: University of Texas Press, 1986), 137-147.
- Paul Johnson, *Dějiny 20. století* (Praha: Rozmluvy, 1991).
- Tony Judt, *Poválečná Evropa. Historie po roce 1945* (Praha: Sloart, 2008).
- Martin Kovář, Václav Horčíčka; *Dějiny evropské integrace I.* (Praha: Triton, 2005).
- Michael Krupp, *Sionismus a Stát Izrael. Historický nástin* (Praha: Nakladatelství Vyšehrad, 1999).
- Wm. Roger Louis, „British Imperialism and the End of the Palestine Mandate“, in *The End of the Palestine Mandate*, ed. Wm. Roger Louis and Robert W. Stookey (Austin: University of Texas Press, 1986), 1-31.
- Petr Luňák, *Západ. Spojené státy a Západní Evropa ve studené válce* (Praha: Libri, 1997).
- John Marlowe, *Arab Nationalism and British Imperialism. A Study in Power Politics* (London: The Cresset Press, 1961).
- Keneth O. Morgan a kol., *Dějiny Británie* (Praha, Nakladatelství Lidové noviny, 2011).

Benny Morris, *One State, Two States. Resolving the Israel/Palestine Conflict* (New Haven: Yale University, 2009).

Benny Morris, *Righteous Victims. A History of the Zionist-Arab Conflict, 1881-1999* (New York: Alfred A. Knopf, 1999).

Josef Muzikář a kol., *Palestinská otázka. Vznik a vývoj do konce první arabsko-izraelské války v roce 1949* (Praha: Academia, 1983).

Ilan Pappé, *A History of Modern Palestine. One Land, Two Peoples* (Cambridge: Cambridge University Press, 2006).

Helena Pavlincová, Břetislav Horyna a kol., *Judaismus, křesťanství, islám* (Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2003).

Derek Jonathan Penslar, *Israel in History. The Jewish State in Comparative Perspective* (London: Routledge, 2007).

Běla Plechanová a Jiří Fiedler, *Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1941-1995* (Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1997).

Miloš Pojar, *Izrael* (Praha: Libri, 2009).

Vladimír Nálevka, *Čas soumraku* (Praha: Triton, 2004).

Vladimír Nálevka, *Světová politika ve 20. století (I.)* (Praha, Nakladatelství Aleš Skřivan ml., 2000).

Howard Morley Sachar, *Dějiny státu Izrael. Od vzniku sionismu po naši dobu* (Praha: Regia, Goldstein & Goldstein, 1998).

Jonathan Schneer, *The Balfour Declaration. The origins of the Arab-Israeli conflict* (London: Bloomsbury, 2011).

Avi Shlaim, *Israel and Palestine. Reappraisals, Revisions, Refutations* (London: Verso, 2009).

Články:

Rudolf von Albertini, „The Impact of Two World Wars on the Decline of Colonialism“, *Journal of Contemporary History*, Vol. 4, No. 1, Colonialism and Decolonization (Jan., 1969), 17-35.

John Flint, „Planned Decolonization and Its Failure in British Africa“, *African Affairs* 82, No. 328 (1983), 389-411.

Aaron S. Klieman, „The Resolution of Conflicts through Territorial Partition: The Palestine Experience“, *Comparative Studies in Society and History* 22, No. 2 (April 1980), 281-300.

Tony Smith, „A Comparative Study of French and British Decolonization“, *Comparative Studies in Society and History* 20, No. 1 (1978), 70-102.

Diplomové práce:

Martin Erva, „Znárodnování ve Velké Británii v letech 1945-1951“ (diplomová práce, Univerzita Karlova v Praze, 2008).

Markéta Kučerová, „Rezoluce OSN o rozdělení Palestiny a konec Britského mandátu (příspěvek ke vzniku Státu Izrael v letech 1945-1949)“ (diplomová práce, Univerzita Karlova v Praze, 2009).

Bakalářské práce:

Barbora Bartošová, „Velká Británie v letech 1945-1949 a její vliv na vznik Státu Izrael“ (bakalářská práce, Univerzita Karlova v Praze, 2011).

Kateřina Kvasničková, „Britská politika vůči Palestině v letech 1945-1948“ (bakalářská práce, Univerzita Karlova v Praze, 2005).

Kristýna Nnaji, „Postoj britské správy Palestiny k židovskému přistěhovalectví v letech 1945-1947“ (bakalářská práce, Univerzita Karlova v Praze, 2011).

Barbora Zamrazilová, „Arabská revolta v Palestině (1936-1939). Příspěvek k dějinám židovsko-arabského konfliktu na Blízkém východě“ (bakalářská práce, Univerzita Karlova v Praze, 2011).

Internetové zdroje:

„Henry Francis Grady (1882-1957)“,
Official Site of the Office of the Historian of the United States Department of State,
<http://history.state.gov/departmenthistory/people/grady-henry-francis>
(staženo 14. 5. 2014).

„Israel Society & Culture: The Histadrut“,
Website of the American-Israeli Cooperative Enterprise,
<http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsourc/History/histadrut.html> (staženo 14. 5. 2014).